

Guia didàctica

Geografia i Història 2 ESO

Dones medievals a la comarca dels Ports

Raül Guardiola Figols, Jordi Marín i Monfort i

Vicent Royo Pérez

il·lustracions de Verònica Vallés Vilar

Aquesta obra s'ha desenvolupat en el transcurs del projecte “Dones medievals a la comarca dels Ports”, finançat per la Xarxa Vives d'Universitats i l'Institut Ramon Muntaner en la convocatòria “Ajuts a la recerca Creu Casas Sicart 2025”.

Primera edició:

Desembre de 2025

© Raül Guardiola Fígols

© Jordi Marín i Monfort

© Vicent Royo Pérez

Disseny de la coberta i de les il·lustracions:

Verònica Vallés Vilar

Imatges dels documents d'arxiu:

Arxiu de la Diputació Provincial de Castelló

Arxiu Històric Eclesiàstic de Morella

Arxiu Històric Notarial de Morella

Arxiu Municipal d'Olcou del Rei

Edita:

Centre d'Estudis dels Ports

Torre de Beneito

Apartat de correus 7

12300 Morella

Col·laboren:

Xarxa Vives d'Universitats

Institut Ramon Muntaner (IRMU)

Generalitat de Catalunya

Universitat Autònoma de Barcelona

Agraïments:

Ferran Esquilache Martí

ISBN: 978-84-09-80497-9

Dipòsit legal: CS-1091-2025

Aquesta obra està publicada amb una llicència Creative Commons CC-BY-NC-SA.

Els titulars autoritzen a utilitzar els continguts sempre que se'n reconega l'autoria i, en els materials que se'n deriven, es respecte la mateixa llicència que a l'obra original. No es permet fer un ús comercial. No es permet fer cap tipus de còpia, reproducció, emmagatzematge o transmissió de la coberta i de les il·lustracions sense l'autorització prèvia de la titular del copyright.

La reproducció de les imatges dels documents d'arxiu disposa de la llicència dels seus propietaris. No es permet fer cap tipus de còpia, reproducció, emmagatzematge o transmissió d'aquestes imatges sense l'autorització prèvia dels titulars del copyright.

1 Introducció

A través de la documentació medieval existent als arxius de la comarca, es dona informació a l'alumnat sobre cinc dones que van viure als Ports a la Baixa Edat Mitjana entre mitjan segle XIV i la segona meitat del XV, concretament entre 1348 i 1463. L'alumnat, en grups, actua com a equip de recerca històrica per mirar de reconstruir, en la mesura del que siga possible, la vida d'aquestes dones en el context històric que van haver de viure.

La guia pretén apropar l'alumnat a la realitat històrica de les dones medievals mitjançant l'anàlisi de documents originals, afavorint la comprensió del seu context social, econòmic i cultural. Es fomenta la reflexió crítica sobre el paper femení a la societat de l'època, visibilitzant la diversitat d'experiències i desafiaments que afrontaren, així com la seua capacitat d'incidència en l'entorn. D'aquesta manera, s'ofereix una visió més completa i humana de la història, contribuint a l'educació en valors i a la igualtat de gènere.

1.1 La metodologia històrica en el procés d'ensenyament-aprenentatge. Estudi de cas

Si bé s'estableix en el currículum l'estudi de la Història a l'ESO, és estrany trobar-hi una perspectiva real, completa, diversa i inclusiva del passat. Amb aquesta guia didàctica, es pretén omplir aquest buit a partir de dues situacions d'aprenentatge basades en estudis de cas reals. La proposta, a més, incorpora una dedicada perspectiva de gènere, tant en el coneixement històric com en el seu foment en l'actualitat.

Tradicionalment, el relat històric a l'ensenyament secundari ha estat centrat en personatges masculins i en esdeveniments polítics o militars, deixant de banda les experiències i contribucions de les dones i d'altres col·lectius menys visibles. Aquesta situació d'aprenentatge, centrada en les dones medievals de la comarca dels Ports, permet rescatar de l'oblit figures femenines i visibilitzar el seu paper actiu en la societat de l'època. A més, es fa des de la proximitat de reconèixer entorns, toponímia i, fins i tot, noms i cognoms que són familiars a l'alumnat, fet que afavoreix la connexió emocional amb el passat i facilita la comprensió de la realitat històrica que s'estudia.

Un estudi de cas com el proposat permet que l'alumnat experimente de primera mà el treball de recerca, desenvolupant habilitats d'anàlisi, interpretació i síntesi que són fonamentals per a la comprensió crítica del passat. És així perquè treballar des de fonts primàries i documents originals no només afavoreix l'aprenentatge actiu i la capacitat d'anàlisi de l'alumnat, sinó que també contribueix a la construcció d'una memòria històrica més plural i col·lectiva. Aquesta

anàlisi crítica de la realitat de les dones medievals, amb els seus desafiaments i estratègies de supervivència, ajuda a qüestionar estereotips de gènere i a promoure valors d'igualtat. Així, l'alumnat pot comprendre que la història és una disciplina viva i en constant revisió, i que tothom hi té cabuda, més enllà dels discursos tradicionals o d'allò inert que mostren els llibres de text. Aquesta guia didàctica, doncs, no sols pal·lia mancances curriculars, sinó que també enriqueix l'educació en valors i facilita que l'alumnat esdevinga protagonista de la reconstrucció històrica, amb una mirada crítica i compromesa amb la igualtat.

2 Justificació curricular

Un dels objectius del currículum de Geografia i Història a l'ESO és apropar-se a l'estudi de la Història. Des d'època medieval, sobretot, des de la Baixa Edat Mitjana, la presència de documentació escrita és molt més notòria que en èpoques precedents, cosa que permet treballar-la amb fonts primàries i, així, comprendre com s'obté la informació que després poden veure als llibres de text. Tanmateix, la història és una ciència complexa que intenta trobar una explicació objectiva i lògica d'uns fets mitjançant dades conegudes sobre el passat (el dels fets). Per fer-ho, s'utilitza un conjunt de tècniques que constitueixen la base metodològica de la investigació històrica. Així, doncs, la situació de recerca històrica plantejada amb fonts directes possibilita a l'alumnat posar-se en la pell dels historiadors i les historiadores.

A això s'hi afegeix el fet que es planteja desenvolupar una investigació històrica completa, realitzada de manera autònoma per l'alumnat. En concret, els i les estudiants duran a terme el procés d'investigació i compararan la situació de les dones d'època medieval amb el seu present. També analitzaran i plasmaran els resultats de la seua recerca en un projecte final. En última instància, participaran en un congrés científic en el que presentaran i donaran a conèixer la seua investigació. En definitiva, el paper pedagògic d'aquesta proposta sembla del tot adequada per als i les estudiants de 2n d'ESO.

2.1 Integració curricular i justificació normativa

Aquesta situació d'aprenentatge respon als principis pedagògics, competencials i valors educatius que estableixen aquestes disposicions. Per tant, està connectada amb el marc normatiu vigent que regula l'Educació Secundària Obligatoria, d'acord amb la Llei orgànica 3/2020 (LOMLOE), el Reial decret 217/2022, de 29 de març, i el Decret 107/2022, de 5 d'agost, del Consell.

2.2 Fonament legal i pedagògic

El Reial decret 217/2022, de 29 de març, estableix que la finalitat de l'Educació Secundària Obligatòria és facilitar el desenvolupament integral de l'alumnat i preparar-lo per a una ciutadania activa, crítica i democràtica. Per la seua banda, el Decret 107/2022 de la Comunitat Valenciana concreta que l'àrea de Geografia i Història ha de contribuir al desenvolupament del pensament històric, a la comprensió dels processos socials i culturals i a la valoració de la diversitat humana i de gènere, afavorint una mirada crítica i inclusiva sobre el passat i el present.

Aquesta situació d'aprenentatge, centrada en les dones medievals de la comarca dels Ports, dona resposta directa a aquests objectius, ja que promou la reflexió crítica sobre el paper femení en la història, fomenta la igualtat i potencia l'anàlisi rigorosa de fonts documentals reals.

¹ Reial decret 217/2022, de 29 de març, pel qual s'estableixen les ensenyances mínimes de l'Educació Secundària Obligatòria (BOE núm. 76, de 30/03/2022).

² Decret 107/2022, de 5 d'agost, del Consell, pel qual s'estableix l'ordenació i el currículum de l'Educació Secundària Obligatòria a la Comunitat Valenciana (DOGV núm. 9410, de 8/08/2022).

2.3 Vinculació i justificació amb el currículum de Geografia i Història

Les competències específiques de la matèria de Geografia i Història concreten les capacitats que l'alumnat ha de desenvolupar per comprendre i interpretar els processos històrics i geogràfics, així com per aplicar les metodologies pròpies de la disciplina. Aquestes competències s'articulen al voltant dels sabers del Bloc d'Història i del Subbloc de Mètodes i tècniques d'Història, d'acord amb el que estableix el Decret 107/2022, de 5 d'agost, pel qual es fixa el currículum de l'Educació Secundària Obligatòria a la Comunitat Valenciana.

Com ja hem dit, la situació d'aprenentatge «*Dones medievals a la comarca dels Ports*» permet posar en pràctica de manera aplicada, competencial i interdisciplinària aquests sabers i competències. A través de l'anàlisi de fonts documentals reals i de l'estudi de casos concrets, l'alumnat desenvolupa habilitats de recerca, pensament crític i consciència històrica, alhora que incorpora valors d'igualtat, empatia i respecte per la diversitat cultural i de gènere.

Tot seguit, es posa en relació les competències específiques que es treballen i la justificació corresponent amb la situació d'aprenentatge plantejada.

- CE1. Descriure i contextualitzar en el temps i l'espai fets i processos històrics rellevants, valorant-ne la diversitat.
→ Aquesta competència es desenvolupa quan l'alumnat situa cronològicament i geogràficament els casos estudiats, entenent la complexitat de la societat feudal i la seua evolució durant la Baixa Edat Mitjana.
- CE2. Buscar, identificar i interpretar fonts històriques de diversa naturalesa amb esperit crític.
→ L'alumnat treballa amb documents originals i transcripcions medievals dels arxius dels Ports, aprenent a identificar-ne l'autoria, la intencionalitat i el valor històric.
- CE3. Analitzar canvis i continuïtats socials, econòmics i culturals al llarg del temps.
→ Aquesta competència es posa en pràctica en comparar la situació de les dones medievals amb la del present, establint relacions de continuïtat i transformació en les estructures socials i de gènere.
- CE4. Utilitzar de manera autònoma estratègies de cerca, selecció i comunicació d'informació històrica a partir de fonts diverses, emprant les tecnologies digitals amb criteris de fiabilitat, rigor i anàlisi crítica.
→ L'alumnat consulta fonts digitals, treballa amb arxius en línia i crea productes finals com podcasts o vídeos, aprenent a comunicar informació històrica amb precisió i criteri científic.
- CE7. Reconèixer la diversitat cultural i la igualtat de gènere com a elements essencials per a la convivència democràtica.
→ El projecte fomenta la valoració de la pluralitat cultural i de gènere, i ajuda a entendre com la invisibilització històrica de les dones ha condicionat la construcció del relat històric tradicional.
- CE8. Valorar el patrimoni històric i cultural, especialment el de l'àmbit local, com a font d'aprenentatge i identitat col·lectiva.
→ Es posa en valor el patrimoni documental i material de la comarca dels Ports, fomentant la identificació de l'alumnat amb el seu entorn i el respecte pel patrimoni com a memòria col·lectiva.
- CE9. Desenvolupar actituds de respecte, empatia i compromís social a partir de la comprensió del passat i del reconeixement de la diversitat cultural i de gènere.

→ Aquesta competència es concreta en la reflexió sobre la vida de les dones medievals i en la consciència de la necessitat de construir una societat més justa, igualitària i respectuosa amb la diversitat.

2.4 Sabers bàsics relacionats

2.4.1 Subbloc de Mètodes i tècniques d'Història

Aquest subbloc, corresponent a les competències específiques CE1 i CE2, té com a finalitat introduir i consolidar les metodologies pròpies del treball històric i el vocabulari específic de la disciplina, tot fomentant la comprensió del temps, l'espai i les fonts com a eixos essencials per a la construcció del coneixement històric.

En la situació d'aprenentatge «*Dones medievals a la comarca dels Ports*», aquests sabers es treballen de manera pràctica i competencial, ja que l'alumnat adopta el rol d'historiador o historiadora per reconstruir la vida de diverses dones de la Baixa Edat Mitjana a partir de fonts primàries reals.

Els sabers del **Subbloc de mètodes i tècniques d'Història** aplicats són els següents:

- **Metodologies de treball i vocabulari específic historiogràfic.** L'alumnat aprèn a utilitzar terminologia pròpia de la disciplina i a seguir el procés metodològic d'anàlisi i interpretació històrica (1r i 2n curs).
- **Identificació i contrast de fonts històriques.** Es treballa amb documents reals de l'època, analitzant-ne la fiabilitat, la naturalesa i la intencionalitat per extreure'n informació rellevant (2n curs).
- **Ubicació espacial i temporal dels fets històrics.** Es contextualitzen els esdeveniments en el temps i en l'espai, introduint nocions bàsiques de cronologia, periodització i cartografia històrica (1r i 2n curs).
- **Tècniques bàsiques de cerca i tractament de la informació històrica mitjançant les TIC.** S'incorpora l'ús d'eines digitals per a la consulta d'arxius, la transcripció documental i la presentació dels resultats de la recerca (2n curs).

Aquesta dimensió metodològica permet a l'alumnat comprendre com es construeix el coneixement històric, adquirir autonomia investigadora i desenvolupar competències essencials per a l'aprenentatge actiu i crític de la Història.

El treball amb fonts originals d'arxiu i l'estudi de casos concrets de dones dels Ports afavoreixen la comprensió d'aquests sabers de manera vivencial i competencial, consolidant una visió plural, crítica i inclusiva del passat.

2.4.2 Subbloc d'Edat Mitjana

Aquest subbloc, associat a les competències específiques CE1, CE2, CE3, CE4 i CE9, permet a l'alumnat comprendre els principals processos de transformació que defineixen la transició del món antic al medieval i la configuració de les societats europees i peninsulars entre els segles V i XV.

En la situació d'aprenentatge «*Dones medievals a la comarca dels Ports*», aquests sabers es concreten a través de l'estudi de casos reals de dones que van viure entre mitjan segle XIV i la segona meitat del XV, la qual cosa facilita l'anàlisi de la vida quotidiana, les estructures socials i econòmiques, i la diversitat de rols femenins en el context de la Baixa Edat Mitjana valenciana.

Els sabers del **Subbloc d'Edat Mitjana** aplicats en aquesta proposta pedagògica són els següents:

- **El feudalisme a Europa entre els segles XI i XII.** Estudi de l'organització política, social i econòmica feudal, dels vincles de dependència i del paper de la noblesa i el clergat (2n curs).
- **El renaixement de les ciutats a Europa entre els segles XIII i XV.** Anàlisi del creixement urbà, del desenvolupament del comerç i de l'artesanat, i de l'aparició de nous grups socials com la burgesia (2n curs).
- **Al-Àndalus: política, societat i economia.** Valoració del llegat cultural, científic i artístic de la civilització andalusina i del seu paper en la convivència de les tres cultures (2n curs).
- **Els regnes cristians peninsulars durant l'Edat Mitjana.** Estudi de la seua evolució territorial i institucional, amb especial atenció al Regne de València i a la vida quotidiana a les ciutats cristianes (2n curs).
- **Les persones invisibilitzades en la història.** Anàlisi crítica de la invisibilització de dones, esclaus i estrangers en els relats històrics tradicionals. En particular, es treballa

la presència i el paper de les dones en la història medieval valenciana, amb una aproximació inclusiva i interdisciplinària (2n curs).

Aquest subbloc possibilita desenvolupar una comprensió global i contextualitzada del període medieval i, alhora, ofereix l'oportunitat de visibilitzar col·lectius històricament marginats, contribuint així a una història més plural, humana i integradora, a més d'estar arrelada al territori.

2.5 Coherència amb la LOMLOE i els Objectius de Desenvolupament Sostenible

La proposta pedagògica d'aquesta guia didàctica es troba plenament alineada amb els principis de la LOMLOE i amb els Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS) de l'Agenda 2030:

- ODS 4. Educació de qualitat: promou un aprenentatge competencial i interdisciplinari.
- ODS 5. Igualtat de gènere: visibilitza les dones en la història i qüestiona estereotips.
- ODS 16. Pau, justícia i institucions sòlides: fomenta el respecte, la convivència democràtica i el pensament crític.

Aquesta coherència normativa i pedagògica reforça el valor educatiu d'un projecte que conjuga recerca històrica, memòria col·lectiva i educació en valors.

2.6 Integració del Disseny Universal per a l'Aprenentatge

Aquesta proposta pedagògica s'ha dissenyat d'acord amb els principis del Disseny Universal per a l'Aprenentatge (DUA), amb la finalitat de garantir la participació, la motivació i l'èxit de tot l'alumnat, independentment de les seues necessitats o ritmes d'aprenentatge. El DUA es concreta en tres àmbits d'actuació:

2.6.1 Proporcionar múltiples formes de representació

- Es presenten els continguts històrics i documentals mitjançant diversos formats: text, imatges, transcripcions, materials audiovisuals i mapes conceptuals.
- Els documents medievals s'acompanyen de versions adaptades i comentades, que faciliten la comprensió del llenguatge arcaic i del context històric.
- Es fomenta l'ús de recursos visuals i digitals (línies del temps interactives, mapes, vídeos breus) per facilitar l'accés a la informació i l'associació d'idees.

2.6.2 Proporcionar múltiples formes d'acció i expressió

- L'alumnat pot mostrar el seu aprenentatge a través de diferents productes finals: exposició oral, pòster, article breu, presentació multimèdia o microvídeo.
- Es promou el treball cooperatiu, amb repartiment flexible de rols segons els punts forts de cada alumne o alumna (documentalista, analista, narrador/a, comunicador/a...).
- S'utilitzen eines digitals accessibles (Google Workspace, Canva, Padlet, etc.) que permeten la participació activa i l'adaptació del ritme de treball.
- La proposta pedagògica d'aquesta guia didàctica està disponible en format Moodle (AULES al País Valencià) per tal de ser integrada a l'aula virtual del professorat si en disposa.

2.6.3 Proporcionar múltiples formes d'implicació

- Es parteix de la realitat propera a l'alumnat —els arxius, la toponímia i els cognoms de la comarca dels Ports— per afavorir la motivació i la connexió emocional amb el passat.
- Es fomenta el sentit de pertinença i identitat a través del reconeixement de figures femenines locals i de la reflexió sobre la igualtat de gènere.
- Es treballen valors d'empatia, inclusió i respecte, que connecten amb les competències socials i cíviques i amb els Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS 4, 5 i 16).

En conjunt, el DUA converteix aquesta proposta en una experiència d'aprenentatge flexible, inclusiva i significativa, en què cada alumne o alumna pot accedir, participar i expressar-se d'acord amb les seues necessitats, interessos i potencialitats.

3 Proposta pedagògica

Aquesta guia didàctica es planteja a partir de dues situacions d'aprenentatge, una primera enfocada a treballar la metodologia pròpia de la Història i una segona centrada en l'estudi de cas d'una dona medieval. Per a aquesta segona situació d'aprenentatge, s'han dissenyat cinc versions diferents, cadascuna adaptada al cas concret. Això permetrà als i les docents una major flexibilitat a l'hora de posar en pràctica aquesta guia pedagògica, ja que es pot triar un dels casos per ser treballat pel conjunt del grup classe o treballar amb cinc grups d'alumnes de manera que cadascun d'ells aborde l'estudi d'una de les dones. Aquesta segona opció obre la possibilitat d'organitzar un simulacre de congrés científic on presentar els resultats de cadascun dels grups.

3.1 Temporització d'activitats

La temporització de les situacions d'aprenentatge s'ha distribuït al llarg de tot el curs de la forma següent:

1r trimestre	Situació d'aprenentatge 1: Fonts i metodologia històrica. Ús dels documents primaris. Aproximació a la recerca històrica.
2n trimestre	Situació d'aprenentatge 2: Estudi de cas. Cada grup de treball analitza el cas d'una dona o tot el grup classe treballa el mateix cas (opció flexible).
3r trimestre	Situació d'aprenentatge 2: Presentació de resultats (congrés científic).

Com es pot veure, la situació d'aprenentatge 2 comença al 2n trimestre i conclou al 3r, això es deu al fet que la darrera activitat de síntesi de la situació d'aprenentatge requereix de més temps d'elaboració.

3.2 Concreció pedagògica per trimestres

A l'inici del **primer trimestre** es fa una aproximació a la recerca històrica a partir d'una sèrie d'activitats comunes. Es proposa una dedicació de 4 sessions, més 1 d'extra:

- Presentació: Introducció a la metodologia històrica (1 sessió)
- Paleografia: Interpretació i lectura de textos antics (1 sessió)
- Cas pràctic: lectura d'un cas tipus de l'època i la zona (1 sessió)
 - Text original.
 - Transcripció.
 - Traducció al valencià actual.

- Classificació/identificació de la font, extracció de la idea principal amb perspectiva de gènere i posada en comú. L'alumnat ha de lliurar un manuscrit amb les seues conclusions i argumentacions (1 sessió).
- Activitat opcional (1 sessió extra): comparativa amb un exemple de document del llibre de text.

Al **segon trimestre**, que és quan el currículum preveu treballar l'Edat Mitjana, les activitats proposades són:

- Presentació del projecte i de l'objectiu final.
- Lectura d'un o dos textos de cadascun dels cinc casos i plantejament de qüestions obertes i referents a cadascun d'ells tenint en compte la perspectiva de gènere (2-3 sessions):
 - Què és un testament? Què saps dels testaments d'avui dia?
 - Coneixes cap cas de dona que gestione un gran patrimoni familiar?
 - Saps per què guanya diners un banc? I una multinacional/fons d'inversió?
 - Què cal fer per posar una denúncia per agressió?
 - Coneixes cap cas de dona que gestione una empresa?
- Glossari comú.
- Formació de grups (5) i tria del cas pràctic.
- Treball del cas pràctic a partir de la lectura dels documents històrics.
- Extracció de **termes nous** per al glossari comú.
- Ompliment de la **fitxa 1** de l'annex.
- Activitat específica de cada cas:
 - Astruga
 - Beatriu de Vinatea
 - Maria Merlès
 - Magdalena
 - Ortina
- Presentació de l'**esborrany/guió** del producte final.

Propostes de producte final per a cada cas:

- Podcast
- Videopodcast
- Joc de cartes amb personatges, escenaris i situacions
- Article per a revista de divulgació

Aquest producte ha de posar el focus en el paper que juga la dona treballada dins del seu context històric, partint del seu present (fent un exercici d'història comparada) i tenint en compte que ha de ser presentat en un congrés científic.

És important recordar que no s'ha fet cap estudi biogràfic, sinó prosopogràfic.

- Activitat Glossari → per cada personatge, l'alumnat crearà un glossari en Aules temes

Per al **tercer trimestre** s'ha reservat el desenvolupament del producte final de l'estudi de cas i l'organització d'un congrés científic on presentar els resultats de la recerca. Es proposa que siga el mateix alumnat qui organitze el congrés, de manera que puga ser protagonista no únicament de les comunicacions que s'hi facen, sinó que també participe del procés d'organització del mateix. Així, podrà conèixer de primera mà i de manera íntegra el procés de producció del coneixement científic i de difusió dels resultats de les investigacions.

4 Estudis de cas

4.1 Astruga (1348)

Astruga fou una veïna de Morella que sobrevisqué a la catàstrofe sanitària més important de l'Edat Mitjana. La seua vida transcorria amb normalitat fins que, a principis de juliol de 1348, la Pesta Negra arribà a la comarca dels Ports. Persones de totes les condicions es contagiaven i morien amb una rapidesa i una crueltat mai vistes i, en eixa tessitura, Astruga i el seu home Guillem Arnau també emmalaltiren. L'epidèmia l'afectà primer a ella, que feu testament postrada al llit l'11 de juliol de 1348. Quinze dies després, Guillem també hagué de redactar les seues últimes voluntats

i abandonà aquest món una setmana més tard. Tots dos conformaven un matrimoni jove, dedicat a l'ofici de la ferreria i, de fet, Astruga era propietària de la meitat de les eines del taller. Sense fills, destinà part de la seua herència a cantar una vuitantena de misses per la seua ànima i a obres de caritat en favor dels pobres i les òrfenes a maridar. Repartí els seus vestits entre algunes parentes i designà hereva universal a la seua neboda Dolceta. El testament d'Astruga mostra el biaix de gènere que imperava al davant de la mort, amb un marcat accent femení.

Document de treball 1:

1348, juliol, 11. Morella.

Testament d'Astruga, dona de Guillem Arnau, veïna de Morella.

Arxiu Històric Eclesiàstic de Morella, Protocol de Martí Estrany (1348-1362).

4.2 Beatriu de Vinatea (1352-1411)

Beatriu de Vinatea pertanyé a una de les famílies de cavallers més insignes de la Morella medieval. Neta, segurament, de Francesc de Vinatea, la seua singladura estigué unida a la Todolella, on passà gran part de la seua vida. Arran de la mort de Constança Martíneç de Calvera en 1385, Beatriu i el seu germà Pere de Vinatea prengueren les regnes del senyoriu i, des del castell, conduïren la gestió dels seus dominis amb decisió. No obstant, la crisi de les rendes agràries d'aquesta època els obligà a endeutar-se i a dinamitzar el molí draper que posseïen al riu Cantavella per promoure la indústria tèxtil. Aquesta debilitat feu que els veïns de la Todolella qüestionaren la seua autoritat, una contraposició entre senyors i vassalls que s'exacerbà a la mort de Pere en 1397. Aleshores, Beatriu afrontà sola aquestes vicissituds i exercí com a senyora fins 1400, quan traspassà la responsabilitat al seu nebot Joan. Durant eixe temps, actuà amb fermesa i rectitud, però també amb magnanimitat i equitat. Supervisà la vida política local, impartí justícia i assumí el seu paper de membre del braç militar del regne de València. Beatriu representà a la perfecció el model de les dones de la noblesa.

Document de treball 1:

1393, agost, 31. La Todolella.

Cessió del forn de Saranyana feta per Pere i Beatriu de Vinatea en favor d'Andreu Plana, procurador dels homes de Saranyana, amb la condició que reformen la casa i que no paguen cap lloguer.

Arxiu Municipal d'Olocau del Rei, C-439/9.

Document de treball 2:

1398, desembre, 22. La Todolella.

Presentació dels oficials del lloc de la Todolella feta per Joan Gasió i Bernat Beneito, jurats del dit lloc, davant de Beatriu de Vinatea.

Arxiu Municipal d'Olocau del Rei, C-441/13.

4.3 Maria Merlès (1404-1423)

Maria Merlès fou una veïna de Vilafranca que nasqué a Mirambell i que es casà amb Berenguer Centelles, un dels mercaders més rics de la comarca dels Ports. Després de la mort del seu marit en 1404, Merlesa, com també se l'anomenava, assumí plena consciència de la seua condició de dona poderosa i forjà una imatge de sí mateixa que traslluïa la seua categoria social. Conservà la casa pairal com a símbol de la seua centralitat en la família i desenvolupà una encertada estratègia d'inversió que li permeté viure còmodament de les rendes que obtenia cada any. Emmalaltí de pesta en 1411, però sobrevisqué a l'epidèmia i això reforçà la seua posició al capdavant del llinatge dels Centelles. En el seu testament, escollí ser soterrada amb el seu espòs en la capella que tots dos havien encomanat construir a l'església de Vilafranca i constituí un aniversari per cantar misses a perpetuïtat per la seua ànima. S'erigí en protectora de les seues filles i les seues netes, entre les que distribuï un aixovar de peces de roba digne d'una reina. Morí en 1423, quan tenia vora 70 anys, després d'una trajectòria que il·lustra la dignitat de les dones de l'elit local.

Document de treball 1:

1405, octubre, 21. Vilafranca.

Venda d'una casa, una pallissa, una era i tres trossos de terra, tot situat a Fortanete, feta per Ervasio Domingo i la seua dona Òria, veïns del dit lloc, a Maria Merlès, veïna de Vilafranca i vídua de Berenguer Centelles, per preu de 900 sous, uns béns que el mateix dia Maria estableix al matrimoni a canvi del pagament d'una renda anual d'un cafís de forment.

Arxiu Històric Notarial de Morella, núm. 81.

Documents de treball 2:

1407, octubre, 3. Vilafranca.

Venda d'una pensió censal de 4 faneques de forment feta per Francesc Peris i la seua dona Francesca en favor de Maria Merlès, veïna de Vilafranca i vídua de Berenguer Centelles, a pagar per la festa de Sant Miquel, per preu de 200 sous.

Arxiu Històric Notarial de Morella, núm. 84.

4.4 Magdalena (1410-1432)

Magdalena fou una veïna d'Olocau que ha passat a la història per haver estat la protagonista involuntària d'un episodi molt cridaner. Estava casada amb Bernat Vinaixa, també d'Olocau, i la seua vida estava marcada per les dificultats pròpies d'un matrimoni que només tenia allò necessari per viure. De fet, havien de demanar préstecs en diners o en cereals amb certa freqüència per afrontar les necessitats quotidianes, uns crèdits que normalment tornaven al cap de poc temps. Tanmateix, la seua singladura canvià el 25 d'abril de 1418. Eixe dia, quan entrava al poble, tres veïnes d'Olocau li propinaren una

pallissa i, tot seguit, es desencadenà un plet en la cort del justícia que posà a Magdalena contra les cordes. El seu marit es negà a prosseguir el juí quan ja havia començat, mentre que les seues agressores al·legaren que existí un defecte de forma quan Magdalena les inculpà i la denunciaren pel dany moral que els havia infringit. Davant d'aquestes pressions i del remor que corria per la comunitat, Magdalena retirà la demanda. El seu cas testimonia que les relacions entre les dones no sempre discorrien pel camí de la sororitat i que l'autoritat masculina s'imposava en molts àmbits quotidians.

Document de treball 1:

1418, abril, 25. Olocau del Rei.

Procés instruït davant del justícia d'Olocau del Rei entre Maria, vídua de Ramon Rubió, Marieta, dona de Pere Palomo, i Jaumeta, dona de Nadal Ferrero, d'una banda, i Magdalena, dona de Bernat Vinaixa, de l'altra, per l'agressió que les primeres infringiren a la segona.

Arxiu Municipal d'Olocau del Rei, C-394/6.

4.5 Ortina (1461-1463)

Ortina fou una veïna de Villores que convertí el cognom del llinatge al qual pertanyia (Ortí) en el seu nom de pila. La coneixem gràcies al llibre de la peita de 1461 perquè, ja vídua del seu home, apareix com a titular d'una explotació agrària valorada en 1.585 sous, cosa que la situava en l'estrat intermedi de riquesa de la comunitat. El seu patrimoni estava integrat per dues cases situades al poble, un hortet al riu, dos ferreginals, una era, una vinya als Vilars, dues terres plantades de cereals i vinya a la Planeta i les Planes, un camp a les Escobes i un altre a l'ombria que hi havia darrere de la torre d'en Piolart. A banda, com a cap de família també

participà en els torns de vigilància que s'organitzaren a Villores a partir del 5 de març de 1463 arran de les accions armades que sacsejaren la comarca dels Ports en el context de la guerra civil catalana (1462-1472). El seu és un bon exemple de dones que assumiren les regnes de la casa en absència d'una figura masculina, no només en l'àmbit del treball, sinó també en els assumptes públics que imposava la vida comunitària.

Document de treball 1:

1461, abril, 28. Villores.

Llibre de la peita dels béns mobles i immobles dels veïns i les veïnes de Villores, entre les quals hi ha Ortina, amb un patrimoni valorat en 1.585 sous.

Arxiu de la Diputació Provincial de Castelló, Llibre de la peita de Villores (1461-1463), 10746_002.

5 Normes d'edició i transcripció de la documentació d'arxiu

En les situacions d'aprenentatge, s'introdueixen diferents documents d'arxiu relatius a les cinc dones que conformen el cos de la proposta d'aprenentatge. Aquestes escriptures estan en llatí o en valencià medieval. S'ofereix la imatge del document original, la transcripció i la traducció o l'adaptació al valencià actual, segons el cas (els documents en llatí han estat traduïts i els documents en valencià han estat adaptats). Per tal de facilitar la tasca dels i les docents i també de l'alumnat, s'han simplificat al màxim les normes de transcripció, amb l'objectiu d'oferir textos el més nets possibles. Tanmateix, sí s'han aplicat unes mínimes directrius, que s'expliquen tot seguit:

- 1) S'ha respectat al màxim l'original i s'han desenvolupat les abreviatures.
- 2) No s'ha indicat de cap manera la part del text corresponent al desenvolupament de les abreviatures.
- 3) S'ha respectat la doble consonant en l'interior de les paraules, però no al principi.
- 4) S'ha normalitzat segons les directrius del valencià actual l'ús de les majúscules i les minúscules, l'accentuació i la puntuació.
- 5) També s'ha normalitzat segons les directrius del valencià actual l'ús d'u i v, i d'u i n.
- 6) En els textos en llatí, la grafia "j" s'ha transcrit com "i".
- 7) En els textos en llatí, només s'han accentuat els topònims i els antropònims.
- 8) El text principal de cada document apareix en redona. Els fragments en una altra llengua minoritària dins de cada document apareixen en cursiva.
- 9) Els numerals s'expressen en lletres majúscules, independentment de com estiguen al document original.
- 10) S'assenyala amb [...] l'elisió voluntària d'un fragment del document original.
- 11) S'assenyala amb (...) la manca d'una paraula al document original perquè hi ha un forat o no es pot llegir a causa del deteriorament del paper o de la tinta.
- 12) S'assenyalen entre parèntesi i en cursiva fragments que no estan al document original i que s'han afegit per facilitar la comprensió tant de les escriptures originals com de les traduccions o adaptacions al valencià actual (per exemple, les dates).
- 13) S'assenyalen entre parèntesi i amb la paraula *sic* les errades comeses pels escrivans i notaris en els documents originals.
- 14) S'assenyalen entre V paraules o frases que estan interliniades.
- 15) Quan ha estat possible, s'ha indicat el número de foli on es troben els fragments transcrits mitjançant el símbol || i, tot seguit, el número de foli juntament amb la indicació si és recto (r) o verso (v) en superíndex (per exemple, ||^{f. 1r}).

6 Annex

L'annex inclou els materials per a dur a terme la proposta pedagògica i, a banda de les situacions d'aprenentatge que la componen, s'hi inclouen les transcripcions dels textos originals, així com les seues traduccions al valencià actual. Finalment, s'hi ha afegit un apèndix documental amb les transcripcions d'altres documents referits als estudis de cas i que poden ser d'interès per a ampliar el treball a l'aula.

El sumari de l'annex és el següent:

- Situació d'aprenentatge 1: Introducció a la metodologia històrica
- Fitxa de l'alumne SA1: Anàlisi d'un document històric
- Situació d'aprenentatge 2: Estudi de cas + documents transcrits i traduïts
 1. Astruga
 2. Beatriu de Vinatea
 3. Maria Merlès
 4. Magdalena
 5. Ortina
- Apèndix documental

6.1 SITUACIÓ D'APRENTATGE 1 INTRODUCCIÓ A LA METODOLOGIA HISTÒRICA				CURS: 2n D'ESO 4 (5) SESSIONS	
Sabers	Objectius Didàctics	Competència Específica	Criteri Avaluació	CC	Descriptor operatiu
B3/2.1.1 Mètodes i tècniques de la investigació històrica.	1	CE1	1.1	CCL1	Identifica fonts històriques i les contextualitza.
B3/2.1.2 – Vocabulari específic historiogràfic.	2	CE2	2.1	CCL2, CD1	Utilitza llenguatge propi de la disciplina.
B3/2.1.3 – Procediments d'anàlisi i interpretació de fonts.	3	CE2	2.2	CC1	Aplica la metodologia històrica per extreure informació.
B3/3.3.2 – Valors de la igualtat i visibilització de col·lectius.	4	CE7	7.1	CSC1	Mostra sensibilitat per la diversitat i la igualtat de gènere.
OBJECTIUS DIDÀCTICS					ODS
1. Comprendre què és una font històrica i com es classifica. 2. Adquirir les primeres destreses en l'anàlisi de documents històrics. 3. Interpretar un document medieval amb suport de glossari i transcripció. 4. Desenvolupar actituds de curiositat, respecte i empatia envers el passat. 5. Elaborar una primera fitxa d'anàlisi documental de manera guiada.					
METODOLOGIA	Deductiva i inductiva, gamificació a l'aula. Aprenentatge basat en la indagació (Inquiry-based learning). Treball per parelles i cooperatiu en petit grup. Alternança entre deducció i inducció: de la pràctica a la teoria. Aprenentatge vivencial a partir de fonts reals (testament de Marieta). Posada en comú i reflexió col·lectiva sobre el paper de les dones en la història.				
TIC	Presentació inicial amb Genially (PPTX) . Lectura i anàlisi del document en format digital (PDF o Moodle/Aules). Glossari compartit en Padlet o Google Docs. Línia del temps interactiva sobre els segles XIV–XV (TimelineJS).				
RECURSOS	Text amb doble versió (transcripció i adaptació).				

	Fitxa de classificació de fonts. Glossari de termes històrics. Pissarra digital, ordinadors o tauletes, diccionaris.	
PAUTES DUA	Documents amb llenguatge adaptat i suport visual (paraules clau destacades). Opció de lectura guiada o escolta del text gravat. Glossari col·laboratiu i ús de pictogrames o esquemes. Diversitat de productes finals (text breu, esquema o infografia). Rols flexibles: lector/a, analista, redactor/a, portaveu.	
INSTRUMENTS D'AVALUACIÓ	Fitxa d'anàlisi de fonts. Participació i treball cooperatiu (rúbrica d'observació). Autoavaluació individual (qüestionari breu). Producte final: síntesi o comparativa amb un document actual.	
INTERDISCIPLINARIETAT	Llengua i Literatura → comprensió i síntesi de textos històrics. Educació Plàstica → representació visual d'una línia del temps o infografia. Educació en Valors → igualtat de gènere i empatia històrica.	
TRANSVERSALITAT	Igualtat de gènere. Educació patrimonial i memòria col·lectiva. Competència digital. Pensament crític i ciutadania democràtica.	
ACTIVITATS		
D'INICIACIÓ: Com sabem el que sabem del passat? - Presentació: què és la Història? I una font històrica? - Lectura col·lectiva del testament de Marieta (versió adaptada). - Identificació del tipus de font i contextualització temporal i espacial.		S1
DE DESENVOLUPAMENT: Quines històries amaguen les dones medievals dels Ports? - Introducció a la paleografia: què és, per a què serveix, normes i pràctica. - Lectura guiada del document original i localització de paraules clau. - Elaboració d'un glossari propi (Cera, diner, missa, parròquia, sou...) i comparació amb el comú del grup. - Posada en comú i reflexió sobre el llenguatge i el paper de les dones.		S2
DE SÍNTESI I AVALUACIÓ: - Redacció d'una fitxa d'anàlisi completa (S3) - Comparativa amb un document actual (testament modern) (S4) - Autoavaluació (S4) - Debat final: com sabem el que sabem del passat? (S5)		S3 i S4 (S5 opcional)

DOCUMENT DE TREBALL 1

Transcripció:

Marieta, (...) Pere Viciat.

In Christi nomine et eius divina gratia. Noverint universi quod ego, domina Marieta, uxor Petri Viciat, vicini Morelle, iacens infirma gravi egritudine detenta, de qua mori timeo, timens penas inferni cupiensque pervenire ad gaudia paradissi, tamen in meo bono sensu et loquella manifesta, facio meum testamentum. [...] Accipio pro anima mea trescentos solidos regalium Valentie, de quibus volo quod fiant misiones mee sepulture, quam eligo in seminterio Santi Francisci Fratrum Minorum, in sepultura Arnaldi Scolani, fratris mei, quondam, deffuncti, et etiam dicantur missas post obitum meum tertia die et in fine anni in ecclesia Santi Francisci et in ecclesia Sante Marie ville Morelle. [...] Item, dimito operi et luminarie Sante Marie Morelle decem solidos; cereum eiusdem ecclesie, quinque solidos. [...] Item, dimito Santi Iohannis ville Morelle, cuius sum paroquiana, decem solidos. Item, dimito ecclesie Santi Miquaelis ville Morelle duodecim denarios. Item, dimito ecclesie Santi Nicolay ville Morelle duodecim denarios. Item, dimito ecclesie Sant Anthoni ville Morelle duodecim denarios. Item, dimito ecclesie Santi Francisci ville Morelle duodecim denarios. Item, dimito ecclesie Sante Lucie ville predictae duodecim denarios. Item, dimito ecclesie Sante Marie Magdalene castri ville Morelle duodecim denarios. [...] Item, dimito viginti solidos pro misis celebrandis pro anima mea et in remissione omnium peccatorum meorum, quas volo et mando quod celebrentur in ecclesia Fratrum Minorum Santi Francisci ville Morelle. [...] Quod est actum Morelle, kalendas augusti anno Domini millesimo trecentesimo quadragesimo octavo.

Testes huius rei sunt ad hec vocati et rogati Petrus Uguet, Franciscus Chies et Raymundus Çanou, vicini Morelle.

Adaptació al valencià actual:

Marieta, (...) de Pere Viciat.

En el nom de Crist i de la seua gràcia divina. Sàpiguen tots que jo, senyora Marieta, dona de Pere Viciat, veí de Morella, jaient malalta impedida per una greu malaltia, de la qual temo morir, tement les penes de l'infern i desitjant assolir els goigs del paradís, també en el meu bon seny i amb parla manifesta, faig el meu testament. [...] Prenc 300 sous reials de València per la meu ànima, dels quals vull que es paguen les despeses de la meua sepultura, la qual elegisc en el cementeri de Sant Francesc dels Frares Menors, en la tomba d'Arnau Escolà, germà meu, ja difunt. I també vull que siguen cantades misses el tercer dia i el cap de l'any de la meua mort en l'església de Sant Francesc i en l'església de Santa Maria de la vila de Morella. [...]. Igualment, deixo 10 sous a l'obra i la lluminària de Santa Maria de Morella i 5 sous a la cera de la mateixa església. [...] Igualment, deixo 10 sous a Sant Joan de la vila de Morella, de la qual soc parroquiana. Igualment, deixo 12 diners a l'església de Sant Miquel de la vila de Morella. Igualment, deixo 12 diners a l'església de Sant Nicolau de la vila de Morella. Igualment, deixo 12 diners a l'església de Sant Antoni de la vila de Morella. Igualment, deixo 12 diners a l'església de Sant Francesc de la vila de Morella. Igualment, deixo 12 diners a l'església de Santa Llúcia de la predita vila. Igualment, deixo 12 diners a l'església de Santa Maria Magdalena del castell de la vila de Morella. [...] Igualment, deixo 20 sous per a celebrar misses per la meua ànima i en remissió de tots els meus pecats, les quals misses vull i ordeno

que siguen celebrades en l'església de Sant Francesc dels Frares Menors de la vila de Morella. [...] Açò està fet en Morella, les calendes d'agost de l'any del Senyor de 1348.

Son testimonis a aquestes coses cridats i pregats Pere Huguet, Francesc Quies i Ramon Sanou, veïns de Morella.

PRÀCTICA PALEOGRÀFICA

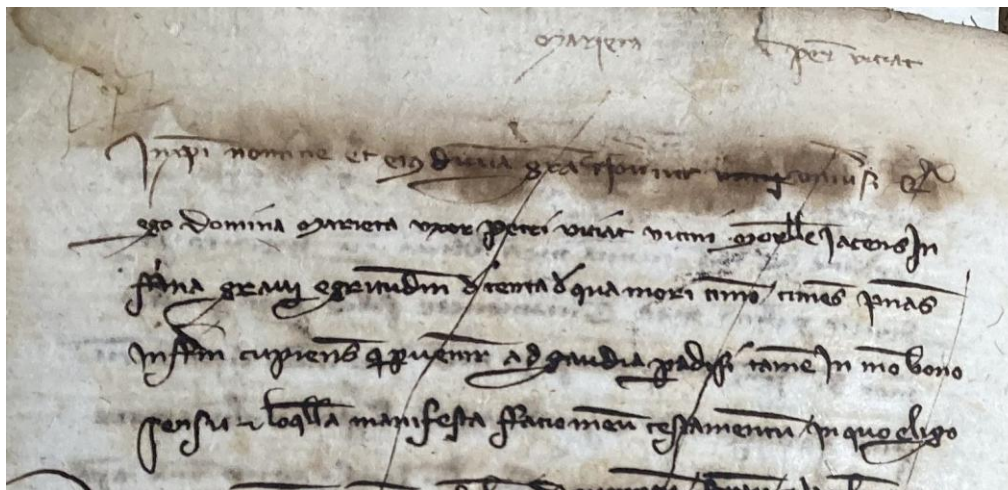

Fig. 1 Fragment inicial del testament de Marieta. Arxiu Històric Eclesiàstic de Morella, Protocol de Martí Estrany (1348-1362).

Transcripció del document:

Marieta, (...) Per(e) Viciat.

In (Christ)i nomine et eius divi(n)a gra(tia). Noverint univ(er)si q(uod) ego, domina Marieta, uxor Petri Viciat, vicini Mor(e)lle, iacens inf(ir)ma gravi egritudin(e) d(e)tenta, de qua mori tim(e)o, time(n)s p(e)nas inf(er)ni cupiensq(ue) p(er)venir(e) ad gaudia p(ar)adissi, tame(n) in m(e)o bono sensu et loq(ue)lla manifesta, facio meu(m) testametu(m).

Normes d'edició i transcripció:

En aquest cas, per facilitar la identificació de les paraules sobre el document original s'han seguit les normes d'edició i transcripció indicades més amunt, amb una excepció. Entre parèntesi, s'han assenyalat les lletres desenvolupades de les abreviatures corresponents.

IMATGES DEL DOCUMENT D'ARXIU

1348, agost, 1. Morella.

Testament de Marieta, dona de Pere Viciat, veïna de Morella.

Arxiu Històric Eclesiàstic de Morella, Protocol de Martí Estrany (1348-1362), f. 39v-41r.

Fig. 2 Arxiu Històric Eclesiàstic de Morella, Protocol de Martí Estrany (1348-1362), f. 39v-40r.

Fig. 3 Arxiu Històric Eclesiàstic de Morella, Protocol de Martí Estrany (1348-1362), f. 40v-41r.

6.2 FITXA Situació d'Aprenentatge 1: Anàlisi d'un document històric

Nom i cognom:

Personatge històric:	Poble:
Edat (aproximada):	Estat civil:
Classificació dels documents:	Cronologia:
Paraules clau:	Glossari:
En quin context històric es troba?	
Descripció del cas	

6.3 SITUACIÓ D'APRENENTATGE 2.1 ESTUDI DE CAS: ASTRUGA				CURS: 2n D'ESO 6 SESSIONS	
CONTEXT: Astruga és una dona de la vila de Morella, que visqué a mitjan segle XIV, en un moment especialment convuls marcat per la pesta negra de 1348 i pels canvis socials que aquesta va provocar. El seu nom apareix en un document notarial de testament, una de les fonts més valuoses per entendre la vida privada i els valors d'aquella època. Aquesta escriptura ens mostra una veu femenina conscient del pas del temps, de la mort i de la importància dels vincles familiars i espirituals. Aquest cas ens permet treballar com la Història pot reconstruir la vida quotidiana a partir de documents personals: qui deixava testament, què s'hi disposava, a qui es llegava i quines preocupacions materials o religioses reflectia cada decisió. <i>“Astruga parla des de la malaltia i la fe. Escriu d'allò que vol deixar i allò que vol que quede d'ella.”</i>					
Sabers	Objectius Didàctics	Competència Específica	Criteri Avaluació	CC	Descriptor operatiu
B3/2.1.3. Procediments d'anàlisi i interpretació de fonts.	1	CE2	2.2	CCL2 , CC1	Analitza un testament medieval i identifica actors, béns i fórmules notariales, diferenciant entre evidència, deducció i especulació.
B3/3.2.1. Societat feudal: estructura, famílies i oficis.	2	CE1	1.1	CC2, CSC1	Interpreta el sentit social i religiós del testament com a document que expressa valors, pors i relacions familiars.
B3/3.3.2. Invisibilització històrica i diversitat humana.	3	CE7	7.2	CSC3	Mostra sensibilitat cap al paper de les dones en la transmissió patrimonial i en la memòria familiar.
B3/2.1.4. Ús de tècniques i instruments del treball històric.	4	CE4	4.1	CD2, CCL3	Representa la informació obtinguda en esquemes, mapes conceptuals o productes comunicatius que reconstrueixen el món d'Astruga..

OBJECTIUS DIDÀCTICS		ODS
1. Conèixer la vida d'Astruga a partir del seu testament (Morella, 1348). 2. Comprendre què podem saber i què no dels personatges històrics segons les fonts disponibles. 3. Analitzar i interpretar dades sobre família, oficis i cultura material. 4. Desenvolupar pensament crític i empatia històrica. 5. Crear una infografia o microvídeo que mostre conclusions i preguntes obertes.		
METODOLOGIA	Estudi de cas (aprendre història a partir d'una persona real). Lectura de font original + adaptació + glossari. Treball cooperatiu amb rols assignats: Documentalista, Historiador/a, Connector/a social, Comunicador/a. Estratègia "Què diu? / Què implica? / Què m'imagino? / Què no puc afirmar?" Comparació breu amb el testament de Marieta i transferència d'aprenentatge.	
TIC	Lectura digital del document i anotació en línia (Aules/Drive). Canva o Genially per al producte final. Padlet per a glossari col·laboratiu. Línia del temps interactiva col·lectiva (TimelineJS).	
RECURSOS	Text amb doble versió (transcripció i adaptació). Fitxa d'anàlisi: Personatge – Patrimoni – Relacions – Creences – Límit de la font. Mapa medieval esquemàtic de Morella (context espacial). Rúbriques curtes d'avaluació.	
PAUTES DUA	Versions del text amb diferents nivells de complexitat. Guia de lectura amb preguntes orientadores. Possibilitat de productes diversos (oral, escrit, visual). Suport visual per a vocabulari i oficis (ferreria, indumentària). Rols flexibles en el grup segons punts forts.	
INSTRUMENTS D'AVALUACIÓ	Rúbrica d'anàlisi documental. Coavaluació del treball en equip. Revisió del producte final. Autoavaluació (justificació de les evidències).	
INTERDISCIPLINARIETAT	Llengua i Literatura → comprensió i síntesi de textos històrics. Educació Plàstica → representació d'una línia del temps o infografia. Educació en Valors → igualtat de gènere i empatia històrica.	
TRANSVERSALITAT	Igualtat de gènere. Educació patrimonial i memòria col·lectiva. Competència digital. Pensament crític i ciutadania democràtica.	

ACTIVITATS														
D'INICIACIÓ: “Què podem saber d'Astruga?” Introduir l'alumnat a la lectura de fonts notariales i als elements del testament com a document històric. - Activitat inicial de contextualització històrica: - Breu explicació del moment (pesta de 1348, estructura feudal, religiositat). - Conversa inicial: <i>Per què penseu que una persona feia testament a l'edat mitjana?</i> - Lectura col·lectiva del testament adaptat. - Explicació guiada de les fórmules notariales (“sana de ment”, “ànima”, “llegue...”). - Identificació dels actors: Astruga, notari, testimonis, marmessors. - Activitat: Els alumnes codifiquen amb 3 colors: <table border="1"> <thead> <tr> <th>Color</th><th>Tipus d'informació</th><th>Pregunta guia</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Verd</td><td>Cert, textual</td><td>Què diu literalment el document?</td></tr> <tr> <td>Groc</td><td>Deducció raonada</td><td>Què podem interpretar perquè és coherent amb el context?</td></tr> <tr> <td>Roig</td><td>Especulació</td><td>Què no podem demostrar amb aquesta font?</td></tr> </tbody> </table> - Exemples per estimular el pensament: - Quines persones i béns apareixen al testament d'Astruga? - Quines paraules o fórmules mostren la seua fe o preocupació per l'ànima? - Per què creus que Astruga redacta el testament en aquell moment? - Què ens diu el document sobre els valors i les prioritats de la societat feudal? - Què devia sentir Astruga quan dictava el seu testament? - Què creus que li importava més: els béns, la família o la salvació de l'ànima? - Quines diferències hi ha entre fer testament al segle XIV i fer-lo avul? - Què ens pot ensenyar Astruga sobre com les persones s'enfronten a la mort i a la memòria? - Elaboració del Glossari 2.1 (cot, cota, ferreria, lívid, túnica)			Color	Tipus d'informació	Pregunta guia	Verd	Cert, textual	Què diu literalment el document?	Groc	Deducció raonada	Què podem interpretar perquè és coherent amb el context?	Roig	Especulació	Què no podem demostrar amb aquesta font?
Color	Tipus d'informació	Pregunta guia												
Verd	Cert, textual	Què diu literalment el document?												
Groc	Deducció raonada	Què podem interpretar perquè és coherent amb el context?												
Roig	Especulació	Què no podem demostrar amb aquesta font?												
		S1 i S2												

DE DESENVOLUPAMENT: “Reconstruir una vida” Comprendre la dimensió simbòlica i emocional del testament com a expressió dels valors de la societat feudal. - Lectura en grups: Cada membre de l'equip treballa un fragment (béns, religió, relacions familiars, desitjos). - Lèxic del treball (ferreria) i de la indumentària. Relació (sororitat) entre les peces de roba i les relacions interpersonals i el motiu. - Elaboren una síntesi i una pregunta interpretativa. Posada en comú: Construcció d'un mapa conceptual “Astruga i el seu món”: (família i xarxes femenines, patrimoni i economia domèstica, referències religioses i pràctiques funeràries) Família → Fe → Béns → Por → Memòria Dinàmica d'empatia històrica, representació breu: “L'últim desig d'Astruga”. Debat: Què volia assegurar amb el seu testament? Quins valors del seu temps reconeixes encara avui? Producte parcial: Esquema “Astruga i els valors de la Morella feudal”.	S3 i S4
DE SÍNTESI I AVALUACIÓ: “Memòria d'una dona medieval” Objectiu: Integrar el coneixement sobre el paper de les dones i la seua visió del món mitjançant un producte comunicatiu. Activitats Elabora un relat històric: “El testament d'Astruga” - Ha d'incloure: context, actors, valors i emocions. Producte final: – Un text o peça audiovisual que faci “parlar” Astruga des del seu context. – Infografia: “Què diu un testament medieval?” – Videopodcast / dramatització: lectura comentada del testament amb música d'època. – Exposició i preguntes entre grups (coavaluació) Autoavaluació: “Açò ho sé perquè el document ho diu...” “Açò ho deduïsc pel context...” “Açò ho imagine per entendre millor la seua realitat...”	S5 i S6

DOCUMENT DE TREBALL 1

Transcripció:

N'Astruga, muller d'en Guillem Arnau.

In Christi nomine et eius divina gratia. Noverint universi quod ego, domina Astruga, uxor Guillermi Arnaldi, habitatrix Morelle, iacens infirma gravi egritudine detenta, de qua mori timeo, timens penas inferni cupiensque pervenire ad gaudia paradissi, tamen in meo bono sensu, firma et integra memoria existens, facio, con[ce]do et ordino meum testamentum. [...] Accipio pro anima mea omnia bona mea mobilia et immobilia ubique (*habita*) et habenda, exceptis embaxis et areamentis officii ferrarie, de quibus dimitto partem michi pertinentem dicto Guillermo Arnaldi, viro meo. [...] Item, dimitto capam meam meliorem et tunicam lividam meam meliorem quod vendantur et, de precio ipsarum, volo quod dicantur quinquaginta misas, de quibus dicantur XXV misas pro anima mea et viginti et quinque pro animabus parentum meorum. [...] Item, dimitto Raymunde, filie Dominici Altemir, unam cotam meam lividam cum pena et unam capam meam rubeam oldana sine pena. Item, dimitto Elicsende, sorori mee, unum cotum vermell, et unam cotam lividam oldana et decem solidos. [...] Item, dimitto Nicolaue, filie d'en Bru de Rius, viginti solidos, quos volo quod dentur ei tempore sui matrimoni. [...] Et solutis et satisfactis omnibus supradictis, omnia alia bona mea residua dimitto Dulcete, filie Andree Pelegrini, fratris mei, amore Dei. Et dicta bona volo quod dentur et incontinenti post obitum meum. [...] Quod est actum Morelle, quinto idus iulii anno Domini millessimo CCC^oXL^o octavo.

Testes huius rey sunt ad hec vocati et rogati Marcus de Cleriana, Michael Boraç, Iohannes Roca, vicini Morelle.

Adaptació al valencià actual:

N'Astruga, muller d'en Guillem Arnau.

En el nom de Crist i de la seua gràcia divina. Sàpiguen tots que jo, senyora Astruga, dona de Guillem Arnau, habitadora de Morella, jaient malalta impedita per una greu malaltia, de la qual temo morir, tement les penes de l'infern i desitjant assolir els goigs del paradís, també en el meu bon seny, tenint la memòria ferma i íntegra, faig, concedisc i ordeno el meu testament. [...] Prenc per la meua ànima tots els meus béns mobles i immobles, on que estiguen o estaran, excepte les eines i els arreus de l'ofici de la ferreria, dels quals deixo la part que a mi em pertany al dit Guillem Arnau, marit meu. [...] Igualment, deixo la meua millor capa i la meua millor túnica lívida per a què siguen venudes i, amb el preu d'aquelles, vull que siguen cantades 50 misses, de les quals 25 misses siguen cantades per la meua ànima i 25 per les ànimes dels meus parents. [...]. Igualment, deixo a Ramona, filla de Domingo Altamir, una cota meua lívida amb pells i una capa meua roja vella sense pells. Igualment, deixo a Elicsenda, germana meua, un cot vermell, una cota lívida vella i 10 sous. [...]. Igualment, deixo a Nicolaua, fill d'en Bru de Rius, 20 sous, els quals vull que li siguen donats en temps del seu matrimoni. [...] I una vegada pagades i satisfetes totes les coses dites més amunt, deixo tots els meus altres béns a Dolceta, filla d'Andreu Pelegrí, germà meu, per amor de Déu. I vull que aquests béns li siguen donats de seguida després de la meua mort. [...] Açò està fet a Morella, el cinquè dels idus de juliol de l'any del Senyor de 1348.

Són testimonis a aquestes coses cridats i pregats Marc de Clariana, Miquel Borràs, Joan Roca, veïns de Morella.

IMATGES DEL DOCUMENT D'ARXIU

1348, juliol, 11. Morella.

Testament d'Astruga, dona de Guillem Arnau, veïna de Morella.

Arxiu Històric Eclesiàstic de Morella, Protocol de Martí Estrany (1348-1362), f. 48r-49v.

Fig. 4 Arxiu Històric Eclesiàstic de Morella, Protocol de Martí Estrany (1348-1362), f. 47v-48r.

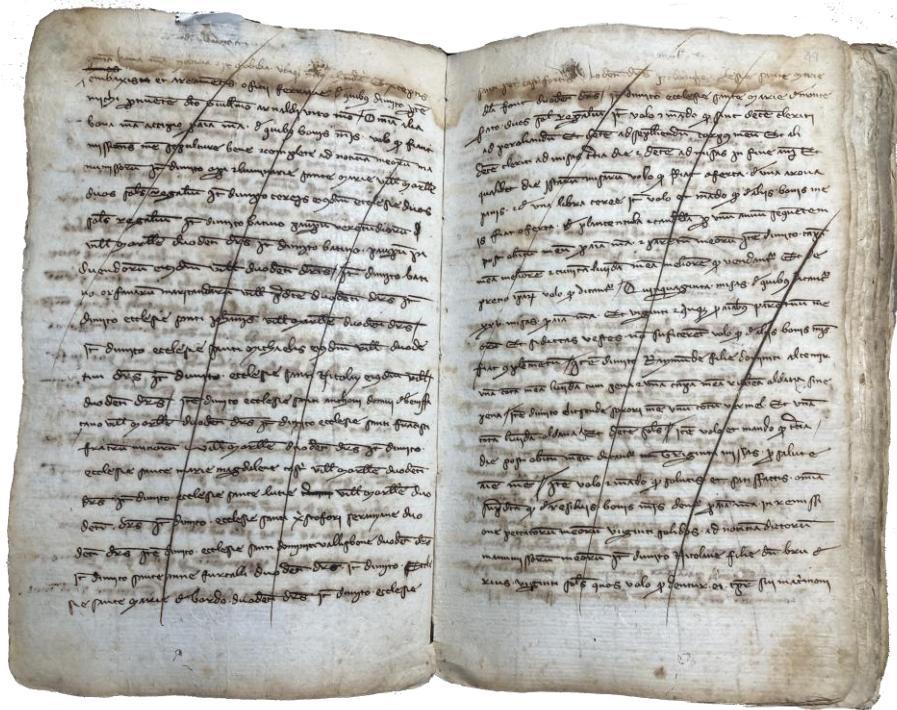

Fig. 5 Arxiu Històric Eclesiàstic de Morella, Protocol de Martí Estrany (1348-1362), f. 48v-49r.

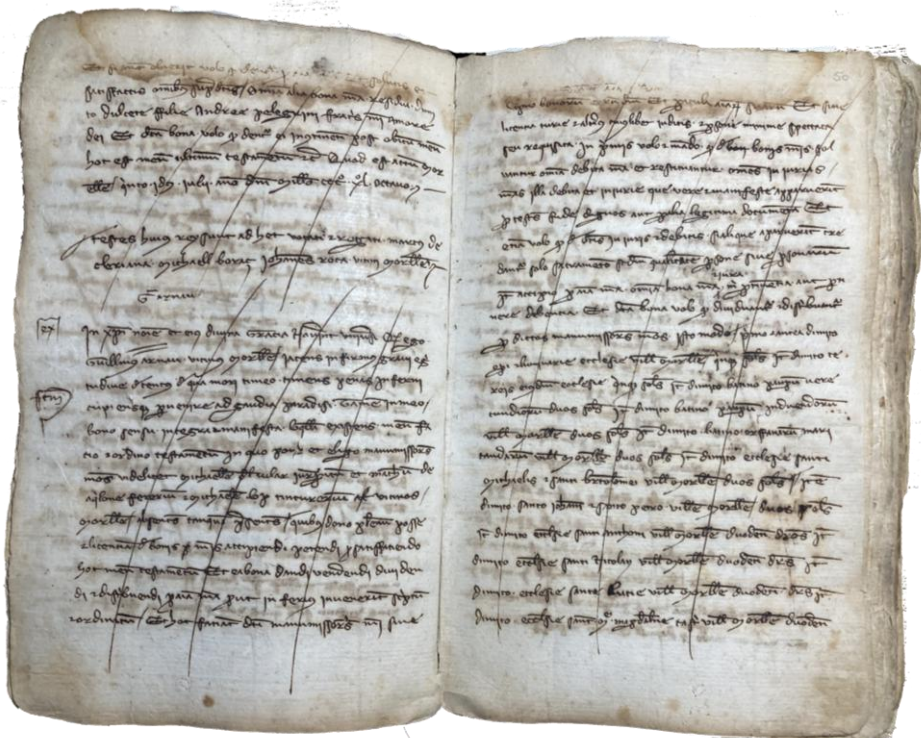

Fig. 6 Arxiu Històric Eclesiàstic de Morella, Protocol de Martí Estrany (1348-1362), f. 49v-50r.

6.4 SITUACIÓ D'APRENENTATGE 2.2 ESTUDI DE CAS: BEATRIU DE VINATEA				CURS: 2n D'ESO 6 SESSIONS	
CONTEXT: Beatriu de Vinatea va ser una dona noble que exercí com a senyora de la Todolella a la fi del segle XIV. Arran de la mort del seu germà, assumí responsabilitats de govern sobre el senyoriu i validà els oficials locals encarregats de gestionar-lo: justícia, jurats, mostassaf i sagristans. El document de 22 de desembre de 1398 ens ho mostra de manera directa i ens permet estudiar com una dona podia exercir poder polític i administratiu en un context feudal. <i>“Beatriu de Vinatea representa una dona de poder i responsabilitat: actua amb autoritat, però també amb sentit comunitari, participant en la vida institucional del seu poble”.</i>					
Sabers	Objectius Didàctics	Competència Específica	Criteri Avaluació	CC	Descriptor operatiu
B3/2.1.3. Procediments d'anàlisi i interpretació de fonts.	1	CE2	2.2	CCL2, CC1	Analitza fonts administratives medievals i identifica actors, càrrecs i gestos de poder, diferenciant entre evidència, deducció i especulació.
B3/3.2.1. Societat feudal: estructura, famílies i oficis.	2	CE1	1.1	CC2, CSC1	Explica el funcionament del govern local al segle XIV i el paper d'una dona amb autoritat senyorial en la vida pública.
B3/3.3.2. Invisibilització històrica i diversitat humana.	3	CE7	7.2	CSC3	Reflexiona sobre la presència i el lideratge femení en espais de poder i sobre la seua invisibilització posterior.
B3/2.1.4. Ús de tècniques i instruments del treball històric.	4	CE4	4.1	CD2, CCL3	Representa la jerarquia i els espais de poder medievals mitjançant esquemes, mapes conceptuals o productes comunicatius

OBJECTIUS DIDÀCTICS		ODS
1. Identificar les institucions locals i la seua funció dins la comunitat. 2. Comprendre l'agència de Beatriu com a dona amb autoritat política. 3. Analitzar l'espai físic del poder (castell–església–plaça). 4. Elaborar i comunicar un producte final basat en evidències històriques.		
METODOLOGIA	Estudi de cas (aprendre història a partir d'una persona real). Treball cooperatiu amb rols: - Documentalista → què diu el text exactament - Contextualitzador/a → poder feudal i municipi - Cartògraf/a → espais de poder al mapa - Portaveu → exposa conclusions Lectura guiada i anàlisi de font primària Representació gràfica del poder local Comparació crítica amb altres models de govern.	
TIC	Lectura digital del document i anotació en línia (Aules/Drive). MyMaps o altre semblant al nivell → mapa del poder Canva/Genially → infografia Aules → lliuraments i rúbriques.	
RECURSOS	Text amb doble versió (transcripció i adaptació). Glossari històric (justícia, jurats, mostassaf, universitat) Mapa de la Todolella.	
PAUTES DUA	Versions del text amb diferents nivells de complexitat. Guia de lectura amb preguntes orientadores. Possibilitat de productes diversos (oral, escrit, visual). Suport visual i cartogràfic. Rols flexibles en el grup segons punts forts.	
INSTRUMENTS D'AVALUACIÓ	Rúbrica d'anàlisi documental. Coavaluació del treball en equip. Revisió del producte final. Autoavaluació (justificació de les evidències).	
INTERDISCIPLINARIETAT	Llengua i Literatura → comprensió i síntesi de textos històrics. Educació Plàstica → representació visual d'una línia del temps o infografia. Geografia → treball cartogràfic i històric-social.	

TRANSVERSALITAT	Igualtat de gènere. Educació patrimonial i memòria col·lectiva. Competència digital. Pensament crític i ciutadania democràtica.													
ACTIVITATS														
D'INICIACIÓ: “Qui governa la Todolella?” – Presentació del context: Introduir el context del govern local medieval i el paper de Beatriu de Vinatea com a dona amb autoritat en el senyoriu. – La Todolella i el poder feudal (final del s. XIV): Què és un senyoriu? Qui hi té poder? Quin paper juga la noblesa? – Espais de poder: castell – església – plaça – Pregunta engrescadora: <i>Per què és rellevant que siga una dona qui governa?</i> – Lectura conjunta del document adaptat. Qui apareix? (Persones i càrrecs) On passa l'acció? Quin és el gest de poder que Beatriu realitza? – Activitat: Subratlla l'evidència → Els alumnes codifiquen amb 3 colors: <table><tr><td>Color</td><td>Tipus d'informació</td><td>Pregunta guia</td></tr><tr><td>Verd</td><td>Cert, textual</td><td>Què diu literalment el document?</td></tr><tr><td>Groc</td><td>Deducció raonada</td><td>Què podem interpretar perquè és coherent amb el context?</td></tr><tr><td>Roig</td><td>Especulació</td><td>Què no podem demostrar amb aquesta font?</td></tr></table> Exemples per estimular el pensament: - Quins càrrecs i oficis apareixen en els documents i quin paper té cadascun? - Quines expressions del text mostren que Beatriu té poder o autoritat en la comunitat? - Per què creus que Beatriu participa en l'administració d'un forn i en la recepció dels oficials municipals? - Què ens revelen aquests documents sobre la manera com es governaven les comunitats rurals del segle XIV? - Com devia sentir-se Beatriu en presidir o autoritzar decisions davant homes del poble?		Color	Tipus d'informació	Pregunta guia	Verd	Cert, textual	Què diu literalment el document?	Groc	Deducció raonada	Què podem interpretar perquè és coherent amb el context?	Roig	Especulació	Què no podem demostrar amb aquesta font?	S1 i S2
Color	Tipus d'informació	Pregunta guia												
Verd	Cert, textual	Què diu literalment el document?												
Groc	Deducció raonada	Què podem interpretar perquè és coherent amb el context?												
Roig	Especulació	Què no podem demostrar amb aquesta font?												

- Quina imatge devien tenir d'ella els habitants de la Todolella o de Saranyana? - Quines similituds i diferències hi ha entre el poder local medieval i l'actual? - Què ens pot ensenyar el cas de Beatriu sobre el lideratge i la participació femenina en la vida pública? - Elaboració del Glossari 2.2 (forn, jurat, justícia, mostassaf, sagristà, senyora, universitat)	
DE DESENVOLUPAMENT: “El poder en femení” Treball cooperatiu amb rols Activitat: Mapa del poder local Representació gràfica: Castell → autoritat senyorial Església → autoritat eclesiàstica Plaça → espai públic i veïnal Com s'hi relaciona Beatriu amb cadascun d'ells? Preguntes d'investigació per entendre els límits del que podem saber: Cada grup formula tres preguntes que la font NO respon, com: – Tenia Beatriu conflictes amb els vassalls? – Tots acceptaven la seua autoritat? Per què? – Qui l'aconsellava en la gestió del senyoriu?	S3 i S4
DE SÍNTESI I AVALUACIÓ: “Beatriu i la veu del poble” Objectiu: Valorar el significat històric i simbòlic de l'actuació de Beatriu de Vinatea, integrant els aprenentatges sobre la justícia, el poder i la participació ciutadana a la Corona d'Aragó. Activitats Debat dirigit: “La veu del poble, ahir i avui” S'organitza un debat obert i participatiu: – Un grup defensa el lideratge moral i personal de Beatriu, la seua capacitat d'assumir el poder com a dona. – L'altre grup posa l'èmfasi en la força del col·lectiu, el poble i les institucions municipals. Cada grup prepara arguments i els exposa oralment.	S5 i S6

La classe conclou amb una síntesi col·lectiva sobre què representa Beatriu per a la història valenciana i per al concepte de justícia. Producte final: – Infografia històrica: Inclou context, fets principals, valors i conseqüències. – Monòleg o videopodcast breu: Pot incorporar música o efectes sonors senzills. – Article o reflexió personal: “Per què Beatriu continua sent actual?” Text argumentatiu que connecta el seu cas amb la participació cívica i l’equitat contemporània. – Exposició i preguntes entre grups (coavaluació) Autoavaluació: “Açò ho sé perquè el document ho diu...” “Açò ho deduïsc pel context...” “Açò ho imagine per entendre millor la seua realitat...”	
---	--

DOCUMENT DE TREBALL 1

Transcripció:

En Pere Vinathea e na Beatriu Vinatea feren carta de reconeixença del forn de Saranyana a n Andreu Plana, procurador dels hòmens de Saranyana, del dit forn sots tal forma e condició: que a vós, dit procurador, donam licència e plen poder que puxats en lo dit forn fer casa [...] e del dit forn no siats tengut [...] donar a nós ni als nostres loguer ni altre dret nengú; et quan que quan nós e los nostres volren recobrar lo dit forn, que ans e primerament siam tenguts pagar tota aquella mesió que feyta aurets en cobrir e paredar la casa e forn a conexença de dos maestres [...]. Hon yo, dit en Andreu Plana, ell dit nom, promet de relaxar a vós lo dit forn quan que quan vós o los vostres aurets (*pagat*) a mi, en lo dit nom, o al procurador qui per temps serà del dit loch totes aquelles mesions que yo auré fetes en lo dit forn a conexença de dos maestres, segons que dit és. Et a çò atendre e complir, obligam tots nostres béns aüts e per haver de cascun de nós. *Carta facta bastant Tutulele, ultima die augusti anno ut supra*. Testimonis, Ramon Cerdà, vicari del loch de Montoro, Bernat Sanç, de la Tore dels Ginés, e Pasqual Guerau, vey de Saranyana.

Adaptació al valencià actual:

En Pere de Vinatea i na Beatriu de Vinatea feren carta de reconeixement del forn de Saranyana a Andreu Plana, procurador dels homes de Saranyana, sota la forma i condició següents: us donem llicència i ple poder a vós, dit procurador, per a què pugueu fer una casa en el dit forn [...] i que no hagueu de donar lloguer ni cap altre dret a nós ni als nostres del dit forn; i que quan nós i els nostres vulguem recuperar el dit forn, que abans i en primer lloc haurem de pagar totes les despeses que haureu fetes en cobrir i paredar la casa i el forn a coneixença de dos mestres d'obres. [...] Jo, dit n'Andreu Plana, en el dit nom, prometo tornar-

vos el dit forn quan vós i els vostres haureu (*pagat*) a mi, en el dit nom, o a qui serà procurador del lloc en eixe moment totes les despeses que jo hauré fetes en el dit forn a coneixença de dos mestres, segons que dit és. I per açò atendre i complir, obliguem tots els nostres béns tinguts i per tenir de cadascun de nós. Carta bastant feta a la Todolella, l'última dia d'agost en l'any ja indicat més amunt (*de 1393*). Testimonis, Ramon Cerdà, vicari del lloc de Montoro, Bernat Sans, de Torre Ginés, i Pasqual Guerau, veí de Saranyana.

DOCUMENT DE TREBALL 2

Transcripció:

Dichmenge, a XXII dies del mes de deembre *anno a Nativitate Domini M^oCCC^oXC^oVIII^o*, comparegueren en Johan Gassió et Bernat Beneyto, jurats, síndichs de la universitat de la Tudolella, et present la honrada na Beatriu Vinathea, dona poderosa dels drets, rendes, regalies e altres emoluments a la senyoria del loch de la Tudolella pertanyent, et presentaren a aquella per oficials del dit loch al ayn vinent, ço és: Simó Rovira, justícia; Domingo Vidal, Guiamó Scrivà, jurats; Pere Amill, mustaçaff; sacristà major de Sent Berthomeu, en Pere Montlober; sacristà dels ciris de Santa Maria, Domingo Beneyto. Et de la presentació et recepció de aquells requeriren carta pública.

Testimonis, Francés Gòmitz, Andreu Gascó, vehins de la Tudolella.

Adaptació al valencià actual:

Diumenge, a 22 dies del mes de desembre en l'any de la Nativitat del Senyor 1398, comparegueren en Joan Gasió i Bernat Beneito, jurats i síndics de la universitat de la Todolella, i present la honrada na Beatriu de Vinatea, dona poderosa dels drets, rendes, regalies i emoluments pertanyents a la senyoria del lloc de la Todolella, li presentaren per oficials del dit lloc per a l'any vinent, això és: Simó Rovira, justícia; Domingo Vidal i Guillem Escrivà, jurats; Pere Amill, mostassaf; sagristà major de Sant Bartomeu, en Pere Montllober; sagristà dels ciris de Santa Maria, Domingo Beneito. Els jurats demanaren carta pública de la presentació i recepció dels oficials.

Testimonis, Francesc Gomis, Andreu Gascó, veïns de la Todolella.

IMATGES DELS DOCUMENTS D'ARXIU

DOCUMENT DE TREBALL 1

1393, agost, 31. La Todolella.

Cessió del forn de Saranyana feta per Pere i Beatriu de Vinatea en favor d'Andreu Plana, procurador dels homes de Saranyana, amb la condició que reformen la casa i que no paguen cap lloguer.

Arxiu Municipal d'Olocau del Rei, C-439/9.

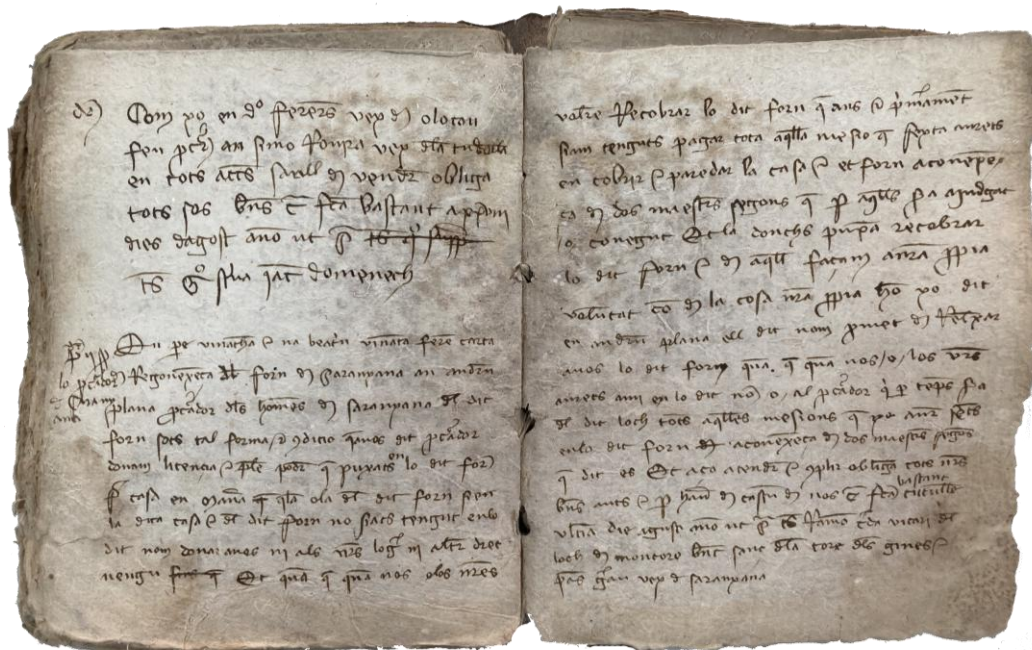

Fig. 7 Arxiu Municipal d'Olcou del Rei, C-439/9.

DOCUMENT DE TREBALL 2

1398, desembre, 22. La Todolella.

Presentació dels oficials del lloc de la Todolella feta per Joan Gasió i Bernat Beneito, jurats del dit lloc, davant de Beatriu de Vinatea.

Arxiu Municipal d'Olcou del Rei, C-441/13.

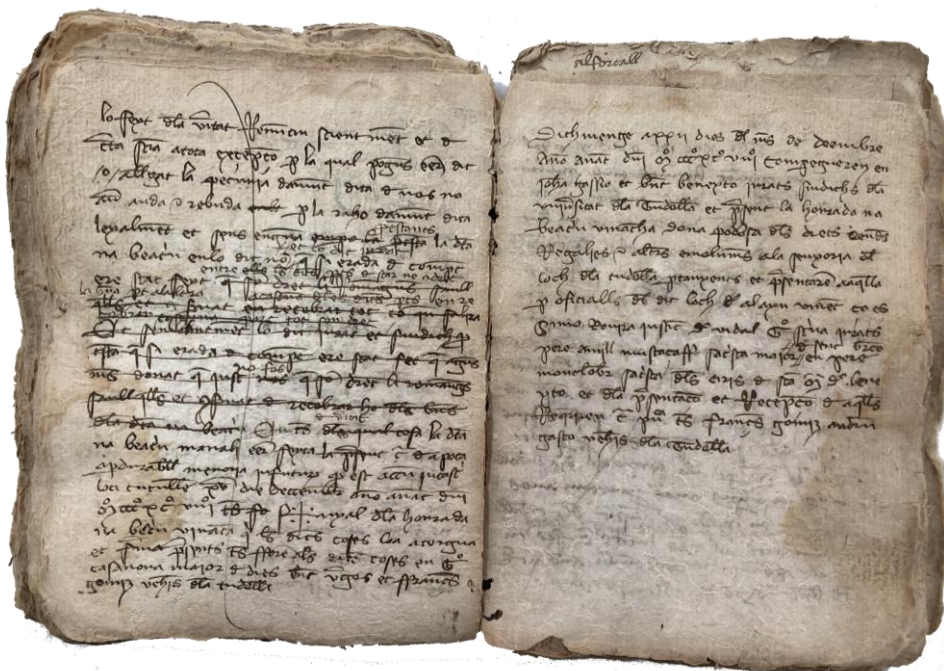

Fig. 8 Arxiu Municipal d'Olcou del Rei, C-441/13.

6.5 SITUACIÓ D'APRENTATGE 2.3 ESTUDI DE CAS: MARIA MERLÈS				CURS: 2n D'ESO 6 SESSIONS	
CONTEXT: Maria Merlès, veïna de Vilafranca i vídua de Berenguer Centelles, és una dona rica del segle XV. El document del 21 d'octubre de 1405 mostra com compra béns immobles per després arrendar-los i, així, obtenir una renda que li permet invertir novament en el mercat del crèdit. De fet, en el document del 3 d'octubre de 1407 es veu com carrega un censal (un préstec productiu amb interessos), cosa que li garanteix un ingrés anual cobrat en cereal. És una dona amb poder econòmic real i, per tant, no és un personatge de relat romàntic, sinó que és una gestora patrimonial intel·ligent. <i>“Maria Merlès no és només la vídua d'un home notable: és una dona que sap llegir el seu temps i gestionar els seus recursos amb intel·ligència i decisió”.</i>					
Sabers	Objectius Didàctics	Competència Específica	Criteri Avaluació	CC	Descriptor operatiu
B3/2.1.3 Procediments d'anàlisi i interpretació de fonts.	1	CE2	2.2	CCL2, CC1	Analitza documents econòmics medievals i identifica actors, transaccions i fluxos de diners, diferenciant entre evidència, deducció i especulació.
B3/3.2.1 Societat feudal: economia i rendes.	2	CE1	1.1	CC2, CSC1	Explica el funcionament del crèdit feudal i el paper que dones com Maria Merlès podien tindre en la gestió del patrimoni.
B3/3.3.2 Invisibilització i diversitat.	3	CE7	7.2	CSC3	Reflexiona sobre la invisibilització del paper econòmic de les dones i sobre les oportunitats i limitacions que tenien al segle XV.
B3/2.1.4 Instruments del treball històric.	4	CE4	4.1	CD2, CCL3	Representa processos econòmics medievals en

					esquemes, infografies o diagrames de flux, mostrant comprensió del funcionament del censal.
OBJECTIUS DIDÀCTICS					ODS
1. Comprendre què és un censal i quin paper té en l'economia feudal (rendes, interessos, garanties). 2. Analitzar un document notarial econòmic identificant actors, béns, fluxos i condicions. 3. Explicar el cicle econòmic d'una inversió medieval (capital → censal → renda → reinversió/prestigi). 4. Valorar l'agència econòmica femenina en la gestió del patrimoni familiar. 5. Comunicar resultats en un producte de síntesi (infografia/microvídeo) amb proves i limitacions de la font.					
METODOLOGIA	Estudi de cas: lectura del document (versió original + adaptada) i guia d'anàlisi. Indagació guiada (IBL): preguntes generadores sobre crèdit, interessos i rendes; separació evidència/deducció/especulació. Treball cooperatiu amb rols: - Documentalista (què diu el text), - Analista econòmic/a (actors, fluxos, interessos), - Cartògraf/a de fluxos (diagrama del cicle), - Comunicador/a (producte final). Modelització econòmica: construcció d'un diagrama de fluxos del censal i d'un mapa de patrimoni/rendes.				
TIC	Canva / Genially → per a la creació de la infografia econòmica final. Aules (Moodle) → per a compartir documents i lliurar conclusions. Editor de PDF / Google Docs → per a anotar i subratllar el document del censal. Padlet → per al glossari col·laboratiu de conceptes econòmics. TimelineJS (opcional) → per a situar el context cronològic de Maria en el segle XV.				
RECURSOS	Text amb doble versió (transcripció i adaptació). Glossari de termes econòmics → censal, faneca de forment, renda, interessos, patrimoni, notari Fitxa d'anàlisi de fonts econòmiques → tipus de font, actors, béns i drets implicats, fluxos econòmics, intencionalitat i conseqüències				
PAUTES DUA	Versions del text amb diferents nivells de complexitat. Guia de lectura amb preguntes orientadores. Possibilitat de productes diversos (oral, escrit, visual).				

	Suport visual i cartogràfic. Rols flexibles en el grup segons punts forts.													
INSTRUMENTS D'AVALUACIÓ	Rúbrica d'anàlisi documental. Coavaluació del treball en equip. Revisió del producte final. Autoavaluació (justificació de les evidències).													
INTERDISCIPLINARIETAT	Llengua i Literatura → comprensió i síntesi del document notarial, vocabulari específic i redacció del producte final. Matemàtiques → càlcul d'interessos i interpretació quantitativa de la renda del censal. Economia i Educació Financera (transversal) → funcionament del crèdit, fluxos econòmics i gestió del patrimoni familiar. Educació en Valors i Ciutadania → reflexió sobre igualtat d'oportunitats i agència femenina en l'economia del passat.													
TRANSVERSALITAT	Igualtat de gènere. Educació patrimonial i memòria col·lectiva. Competència digital. Pensament crític i ciutadania democràtica.													
ACTIVITATS														
D'INICIACIÓ: “D'on ixen els diners a l'Edat Mitjana?” Presentació del context econòmic - Economia feudal: terra + rendes + crèdit - Les vídues poden actuar com a gestores patrimonials - Els censals són inversions que generen rendes anuals - Pregunta engrescadora: És Maria... una inversora medieval? Activitat: Subratlla l'evidència → Els alumnes codifiquen amb 3 colors: <table><tr><th>Color</th><th>Tipus d'informació</th><th>Pregunta guia</th></tr><tr><td>Verd</td><td>Cert, textual</td><td>Què diu literalment el document?</td></tr><tr><td>Groc</td><td>Deducció raonada</td><td>Què podem interpretar perquè és coherent amb el context?</td></tr><tr><td>Roig</td><td>Especulació</td><td>Què no podem demostrar amb aquesta font?</td></tr></table> Exemples per estimular el pensament: - Quines propietats apareixen en els contractes de Maria Merlès i quines accions econòmiques hi fa? - Per què creus que Maria Merlès participa en aquestes operacions econòmiques després de la mort del seu marit? - Què ens revela el cas sobre la capacitat de les dones per administrar i fer créixer el seu patrimoni?		Color	Tipus d'informació	Pregunta guia	Verd	Cert, textual	Què diu literalment el document?	Groc	Deducció raonada	Què podem interpretar perquè és coherent amb el context?	Roig	Especulació	Què no podem demostrar amb aquesta font?	S1 i S2
Color	Tipus d'informació	Pregunta guia												
Verd	Cert, textual	Què diu literalment el document?												
Groc	Deducció raonada	Què podem interpretar perquè és coherent amb el context?												
Roig	Especulació	Què no podem demostrar amb aquesta font?												

- Quins testimonis, quantitats o productes s'hi mencionen, i què ens indiquen sobre l'activitat econòmica de l'època? - Com devia sentir-se Maria en negociar, vendre o establir acords amb homes en actes públics notariais? - Quina sensació devia tenir Maria quan actuava sola en aquest tipus de contractes, quan sabia que els Furs de València no contemplaven la possibilitat de què una dona actuara sola en actes jurídics? - En què s'assembla i en què difereix la gestió econòmica de Maria Merlès amb la d'una persona que inverteix avui? - Què ens ensenya el seu cas sobre el valor del treball, de la confiança i de la paraula en les relacions econòmiques? Elaboració del Glossari 2.3 (Cafís, censal, fanecada, interès, lluïisme, notari, patrimoni, pensió, renda)	
DE DESENVOLUPAMENT: “Com fa diners Maria Merlès?” Treball cooperatiu amb rols: - Documentalista → què diu el text exactament - Analista econòmic/a → d'on ixen i on van els diners - Cartògraf/a de fluxos → diagrama del censal - Portaveu → presentar resultats Activitat central: Mapa econòmic Creació d'un diagrama: Diners disponibles → Compra censal → Rendes anuals → Nova inversió / prestigi familiar Preguntes d'investigació: - Amb qui negocia Maria? - Què pot fer amb els beneficis? - Quina independència li dona això?	S3 i S4
DE SÍNTESI I AVALUACIÓ: “Maria Merlès i l'art de fer créixer un patrimoni” Objectiu: Integrar els aprenentatges sobre el funcionament del censal i el paper econòmic de les dones al món feudal, mitjançant un producte final que relacione fonts històriques, context social i economia de l'època.	S5 i S6

Producte final: – Infografia econòmica → “<i>El cicle del censal</i>”. Representació visual del procés: prestador → beneficiari → pagament → benefici → transmissió. Ha d’incloure actors, flux econòmic i guanys. – Microvídeo divulgatiu → Explicar en 1–2 minuts el cas de Maria Merlès, amb veu pròpia o dramatització. Breu narració o reportatge visual que sintetitzi el funcionament del censal i la seua importància. – Article divulgatiu breu → “<i>Com fer créixer un patrimoni al segle XV.</i>” Text de 150–200 paraules que explique de manera raonada i divulgativa com una dona podia invertir, gestionar i obtenir benefici en un sistema feudal. – Exposició i preguntes entre grups (coavaluació) Autoavaluació: “Com ho sé? Quina és la font?” “Açò ho sé perquè el document ho diu...” “Açò ho deduïsc pel context...” “Açò ho imagine per entendre millor la seua realitat...”	
--	--

DOCUMENT DE TREBALL 1

Transcripció

Die mercurii, XXI^a octobris.

Ervasius Domingo, vicinus loci de Fortaner, suo proprio nomine et ut procurator domine Orie, uxoris sue, [...] scienter vendo vobis, domine Marie Merlès, uxori quondam Berengarii Centelles, defuncti, vicine Villefranche, presenti, et vestris, videlicet, quasdam domos nostras sitas in loco de Fortaner [...]. Item, unam palliciam et eream sitam ibidem in eris [...]. Item, quoddam trotium terre nostrum situm in termino dicti loci, in partita de la Fuent del Català [...]. Item, alium trotium terre situm a la Loma Camino Çaticos [...]. Item, alterium trotium terre nostrum situm a la Serna [...]; que omnia francha et quitia vobis vendo pretio, videlicet, nonagentorum solidorum regalium Valentie, quos habui, et cetera. [...]

Testes, Pasquasius Manchó et Bernardus Olzina, Villefranche.

[...]

Dicta die et anno.

Maria Merlès, uxor quondam venerabilis Berengarii Centelles, vicine Villefranche, do et stabilio vobis, Ervàs Domingo, vicino loci de Fortaner, presenti, et vestris, dictas domos, pallicam, aream et dicta tria trocia terre que vos michi vendidistis ut supra ad melliorandum, et cetera. Et quod detis et dare et solvere teneatis anno quolibet, in festo Santi Michaelis mensis septembris unum kaficium frumenti censuale [...] Et in super, confiteor habuisse per intrata dicti stablimenti sexcentos solidos regalium, et cetera. [...] Fiat instrumentum duplicatum.

Testes, ut supra.

Adaptació al valencià actual:

Dimecres, 21 d'octubre (*de 1405*).

Gervasi Domingo, veí del lloc de Fortanete, en el seu nom propi i com a procurador de la seua dona Òria, [...] de manera conscient venc a vós, senyora Maria Merlès, dona del difunt Berenguer Centelles, veïna de Vilafranca, present, i als vostres, és a dir, aquelles cases nostres situades al lloc de Fortanete. [...] Igualment, una pallissa i una era situada aquella en les eres. [...] Igualment, aquell tros de terra nostre situat en el terme del dit lloc, en la partida de la Font del Català [...]. Igualment, un altre tros de terra situat en la Loma del Camino de los Saticos [...]. Igualment, altre tros de terra nostra situat a La Serna [...]; les quals totes aquestes coses franques i quíties venc a vós per preu, és a dir, de 900 sous reials de València, els quals he rebut, etcètera. [...]

Testimonis, Pasqual Manxó i Bernat Olzina, de Vilafranca.

[...]

Els dits dia i any.

Maria Merlès, dona del difunt venerable Berenguer Centelles, veïna de Vilafranca, dono i establisc a vós, Gervasi Domingo, veí del lloc de Fortanete, present, i als vostres, les dites cases, pallissa i era, i els dits tres trossos de terra que vós a mi vaau vendre segons consta més amunt per millorar-los, etcètera; i que doneu i heu de donar i pagar cada any, en la festa de Sant Miquel del mes de setembre, un cafís de forment censal [...]. A més, confesso haver rebut en concepte d'entrada del dit establiment 600 sous reials, etcètera. [...] Es feu instrument per duplicat.

Testimonis, ja indicats més amunt.

DOCUMENT DE TREBALL 2

Transcripció:

Die dominica, III^a octobris (*MCCCCVII*).

Franciscus Peris et Francisca, uxor eius, vendimus vobis, Merlesie, uxori quondam Berengarii Centelles, quatuor faneques frumenti censuales cum laudamio, et cetera, quas assignamus super quasdam domos nostras que fuerunt Iohannes Ponç, confrontatas cum duabus viis publicis, et cum domibus heredium Iohannis Torres et cum domibus Iohannis Egidii; et super quodam trocio terre sito a les Carabaces, prout confrontatur cum barrancho et cum terris Pasquasii Royo, et cetera, solvendos in festo Santi Michaelis, et cetera, pretio CC solidos regalium, et cetera, quos habuimus, et cetera. [...] Pro quibus obligamus omnia bona nostra, renunciantes novarum constitutionum. Et ad cautelam ego, dicta Francisca, iuro et certificata renuntio, et cetera.

Testes, Pasquasius Manchó et Dominicus Timor.

Adaptació al valencià actual:

Diumenge, 3 d'octubre (*de 1407*).

Francesc Peris i Francesca, la seua dona, venem a vós, Merlesa, dona del difunt Berenguer Centelles, quatre faneques de forment censals amb lluïisme, etcètera, les quals assignem sobre aquelles cases nostres que foren de Joan Pons, que afronten amb dues vies públiques, amb les cases dels hereus de Joan Torres i amb les cases de Joan Gil; i sobre

aquell tros de terra que està situat a les Carabasses, segons afronta amb el barranc i amb les terres de Pasqual Royo, etcètera; pagadores en la festa de Sant Miquel, etcètera; per preu de 200 sous reials, etcètera, els quals hem rebut, etcètera. [...] Per les quals coses obliguem tots els nostres béns, renunciant a les noves constitucions. A major cautela jo, dita Francesca, juro i renuncio certificada, etcètera.

Testimonis, Pasqual Manxó i Domingo Timor.

IMATGES DELS DOCUMENTS D'ARXIU

DOCUMENT DE TREBALL 1

1405, octubre, 21. Vilafranca.

Venda d'una casa, una pallissa, una era i tres trossos de terra, tot situat a Fortanete, feta per Ervasio Domingo i la seua dona Òria, veïns del dit lloc, a Maria Merlès, veïna de Vilafranca i vídua de Berenguer Centelles, per preu de 900 sous, uns béns que el mateix dia Maria estableix al matrimoni a canvi del pagament d'una renda anual d'un cafís de forment.

Arxiu Històric Notarial de Morella, núm. 81.

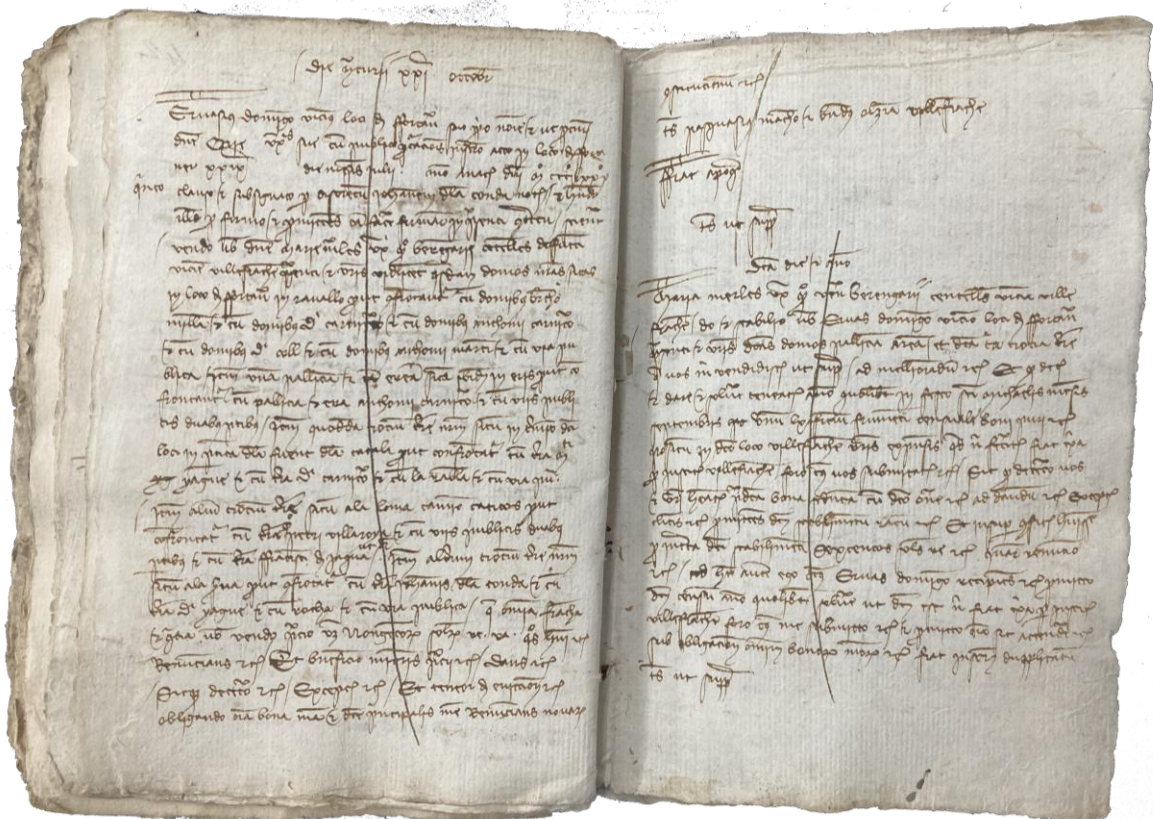

Fig. 9 Arxiu Històric Notarial de Morella, núm. 81.

DOCUMENT DE TREBALL 2

1407, octubre, 3. Vilafranca.

Venda d'una pensió censal de 4 faneques de forment feta per Francesc Peris i la seua dona Francesca en favor de Maria Merlès, veïna de Vilafranca i vídua de Berenguer Centelles, a pagar per la festa de Sant Miquel, per preu de 200 sous.

Arxiu Històric Notarial de Morella, núm. 84.

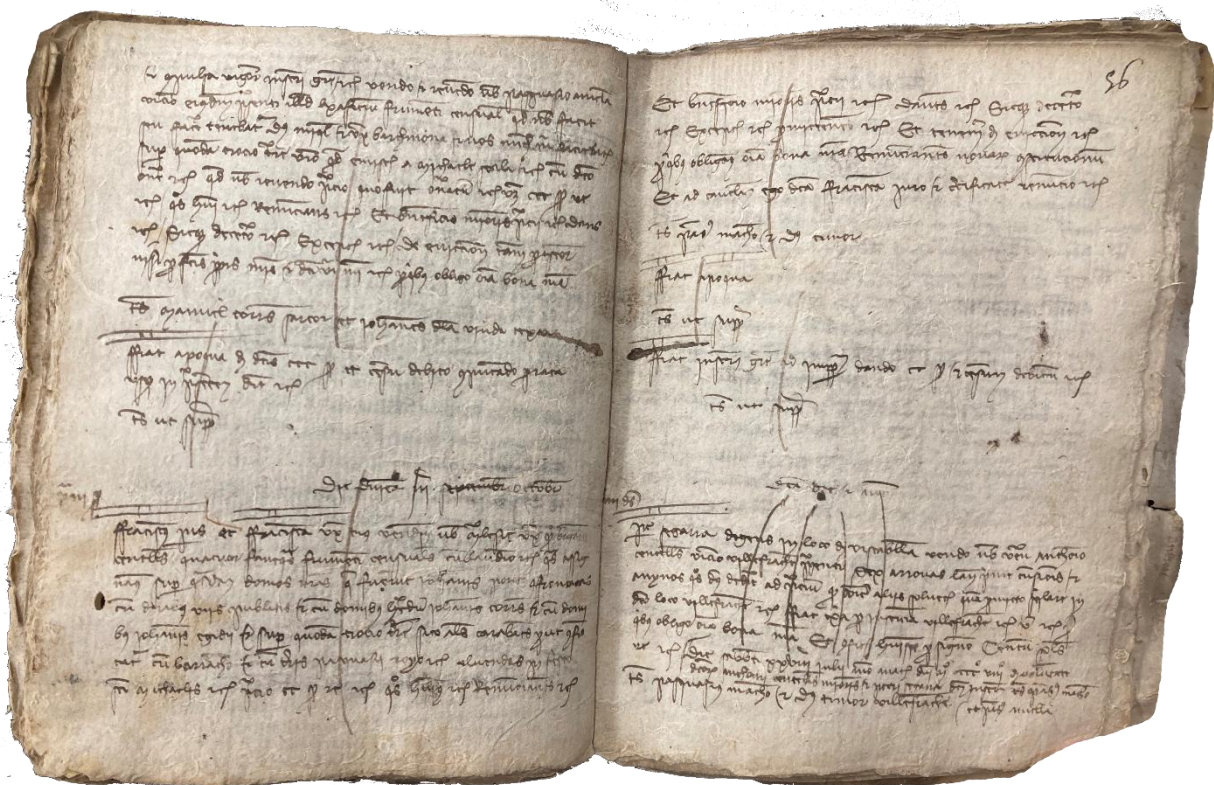

Fig. 10 Arxiu Històric Notarial de Morella, núm. 84.

6.6 SITUACIÓ D'APRENENTATGE 2.4				CURS: 2n D'ESO	
ESTUDI DE CAS: MAGDALENA				6 SESSIONS	
CONTEXT:					
Magdalena és una dona del segle XV que apareix en un document judicial d'Olocau del Rei. El text recull un litigi per agressió en què ella intervé, ja siga com a demandant, testimoni o acusada. A través d'aquest cas, podem conèixer el funcionament de la justícia local, la veu i el paper legal de les dones, i els límits de la seua credibilitat dins d'un món masculí. <i>“Magdalena parla davant el justícia. La seua veu serà creguda... o no?”.</i>					
Sabers	Objectius Didàctics	Competència Específica	Criteri Avaluació	CC	Descriptor operatiu
B3/2.1.3. Procediments d'anàlisi i interpretació de fonts.	1	CE2	2.2	CCL2, CC1	Analitza una font judicial medieval, identifica actors i accions, i distingeix clarament entre evidència, deducció i especulació.
B3/3.2.1. Societat feudal: justícia, autoritat i jerarquia.	2	CE1	1.1	CC2, CSC1	Comprèn el funcionament del procés judicial medieval i explica quin paper tenia la dona dins d'aquest sistema.
B3/3.3.2. Invisibilització històrica i desigualtat.	3	CE7	7.2	CSC3	Mostra sensibilitat cap a la desigualtat de gènere en l'àmbit judicial i reflexiona sobre el valor i la vulnerabilitat de la veu femenina.
B3/2.1.4. Ús de tècniques i instruments del treball històric.	4	CE4	4.1	CD2, CCL3	Representa el funcionament del procés judicial en esquemes, dramatitzacions o productes comunicatius que mostren comprensió del cas.

OBJECTIUS DIDÀCTICS		ODS
1. Analitzar una font judicial i identificar-ne la intencionalitat. 2. Comprendre el funcionament de la justícia medieval. 3. Reconèixer la desigualtat legal i simbòlica de les dones. 4. Comunicar el cas amb un producte visual o narratiu		
METODOLOGIA	Estudi de cas judicial amb dramatització guiada. Indagació guiada (IBL): evidència / deducció / especulació. Treball cooperatiu amb rols diferenciats: jutge, notari, acusada, testimoni, narrador. Aprenentatge empàtic i reflexió crítica sobre credibilitat i poder. Producció d'un producte final creatiu (oral o visual).	
TIC	Audacity / Mòbil → gravació del podcast dramatitzat. Aules (Moodle) → lectura i anotació col·laborativa del text judicial i per a compartir documents i lliurar conclusions. Editor de PDF / Google Docs → per a anotar i subratllar el document. Padlet → per al glossari col·laboratiu de conceptes judicials.	
RECURSOS	Document adaptat del procés judicial de Magdalena. Glossari de termes jurídics: jurament, testimoni, justícia, pena, apel·lació. Fitxa d'anàlisi de fonts: tipus, actors, intencionalitat, conseqüències. Imatges i esquema de la sala de justícia medieval.	
PAUTES DUA	Text amb doble versió (transcripció i adaptació). Glossari visual amb icones per als termes jurídics. Opcions diverses de producte final (dramatització, infografia, relat). Rols diferenciats per facilitar la participació activa. Suports visuals per comprendre l'escena judicial i els personatges.	
INSTRUMENTS D'AVALUACIÓ	Rúbrica d'anàlisi documental. Coavaluació del treball en equip. Revisió del producte final. Autoavaluació (justificació de les evidències).	
INTERDISCIPLINARIETAT	Llengua i Literatura → lectura dramatitzada i expressió oral. Educació en Valors → justícia, igualtat, empatia i veu femenina. Geografia i Història → institucions locals i poder judicial. Plàstica / Audiovisuals → producció gràfica o sonora del producte final..	
TRANSVERSALITAT	Igualtat de gènere. Educació patrimonial i memòria col·lectiva. Competència digital. Pensament crític i ciutadania democràtica.	

ACTIVITATS														
D'INICIACIÓ: “Com funcionava la justícia medieval?” - Objectiu: Contextualitzar el sistema judicial i el paper de les dones davant la llei. - Activitats: - Presentació del context judicial (justícia, jutge, notari). - Lectura guiada del document adaptat. - Producte parcial: taula “Qui fa què en el procés judicial”. - Activitat: Subratlla l'evidència → Els alumnes codifiquen amb 3 colors l'evidència judicial: <table> <thead> <tr> <th>Color</th><th>Tipus d'informació</th><th>Pregunta guia</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Verd</td><td>Cert, textual</td><td>Què diu literalment el document?</td></tr> <tr> <td>Groc</td><td>Deducció raonada</td><td>Què podem interpretar perquè és coherent amb el context?</td></tr> <tr> <td>Roig</td><td>Especulació</td><td>Què no podem demostrar amb aquesta font?</td></tr> </tbody> </table> Exemples per estimular el pensament: - Qui parla en aquest document? - Quines paraules es repeteixen o semblen importants? - Quines accions s'hi descriuen (acusar, jurar, declarar...)? - Com saps si el seu testimoni és cregut o posat en dubte? - Quines paraules del text mostren desigualtat o desconfiança? - Què devia sentir Magdalena en aquell moment? - Com t'hauries sentit tu si hagueres hagut de declarar davant un tribunal d'homes? - Per què és difícil parlar o defensar-se quan la societat no t'escolta? - Què ens diu això sobre el valor de la veu femenina al passat? - Et sembla que el judici va ser just? Per què? - Si el cas ocorreguera avui, canviaria el resultat? - Quins drets tenim avui que ella no tenia? - Què podem aprendre del seu cas per entendre la justícia actual? Elaboració del Glossari 2.5 (Algutzir, apel·lació, delictes de sang, justícia, jurament, pena, presó, notari, testimoni)			Color	Tipus d'informació	Pregunta guia	Verd	Cert, textual	Què diu literalment el document?	Groc	Deducció raonada	Què podem interpretar perquè és coherent amb el context?	Roig	Especulació	Què no podem demostrar amb aquesta font?
Color	Tipus d'informació	Pregunta guia												
Verd	Cert, textual	Què diu literalment el document?												
Groc	Deducció raonada	Què podem interpretar perquè és coherent amb el context?												
Roig	Especulació	Què no podem demostrar amb aquesta font?												
		S1 i S2												

DE DESENVOLUPAMENT: “La veu de Magdalena” Objectiu: Analitzar el paper i la credibilitat de la dona dins del procés. Activitats: Treball cooperatiu amb rols Dramatització breu del text (rols: justícia, testimoni, Magdalena...). Debat: <i>A qui creus que escolta el jutge?</i> Elaboració d'un esquema del procés judicial: Denúncia → Declaració → Testimoni → Sentència → Conseqüència Producte parcial: mapa conceptual “La veu femenina en el judici”.	S3 i S4
DE SÍNTESI I AVALUACIÓ: “Dona veu a Magdalena” Objectiu: Recrear el cas judicial des del punt de vista de la protagonista. Producte final (a triar): – VideoPodcast dramatitzat o lectura teatral. – Infografia: <i>Com era un judici medieval?</i> – Text narratiu breu: <i>Jo, Magdalena, vaig declarar davant el justícia...</i> Text de 150–200 paraules que explique de manera raonada i divulgativa, escrit en primera persona, que mostre comprensió del context judicial medieval i capacitat d'empatia històrica amb el personatge de Magdalena. Exposició i preguntes entre grups (coavaluació) Autoavaluació: “Açò ho sé perquè el document ho diu...” “Açò ho deduïsc pel context judicial...” “Açò no ho puc afirmar amb seguretat perquè...”	S5 i S6

DOCUMENT DE TREBALL 1

Transcripció:

[...] ||^{f. 2r} Diluns, qui·s comptaven XXV dies del mes de abril *anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oXVIII^o*, davant la presència del honrat n'Anthó Sorolla, justícia del loch de Olocau, comparech la dona na Madalena, muller d'en Bernat Vinaxa, vehina del dit loch de Olocau, et de paraula dix que com ella, stant en la carrera del senyor rey, dins en lo dit loch de Olocau, fossen vengudes acordadament la dona na Maria, muller d'en Ramon Ruvió, quòndam, e la dona na Marieta, muller d'en Pere Palomo, e la dona na Jaymeta, muller d'en Nadal Ferrero, vehynes del \dit/ loch de Olocau, e dix que l'avien totes tres lançada en terra e l'avien

amosegada e li havien treyta sanch en la mà, lo qual mal e sanch qui tenia en la mà demostrà al dit honrat justícia. Per ço, dix que·ls acusave la sanch.

Et, axí mateix, \de paraula/ dix la dita na Madalena que les denunciave a totes tres les dites dones e que requerie al dit honrat justícia que aquelles fossen preses decontinent.

[...] Et, noresmenys, lo dit honrat justícia dix a la dita na Madalena que li demostràs les dites dones e que ere prest de pendre aquelles.

||^{f. 2v} Et, enaprés, decontinent, en aquell instant matex, lo dit honrat justícia peu a peu anà ab la dita dona na Madalena, e ab hun notari, e ab lo seu misatge de la cort e ab d'altres hòmens per pendre les dites dones denunciades, ço eren, la dita na Maria e la dita na Marieta e la dita na Jaymeta.

Et, enaprés, axí com anaven, comparech lo desús dit en Bernat Vinaxa, marit de la dita na Madalena, davant la presència del desús dit honrat justícia e de paraula dix que no volie que les dites dones \denunciades/ fossen preses; e dix a la dita na Madalena, muller sua, qui se'n tornàs ab ell.

Et la dita dona na Madalena dix que li playe de tornar-se'n ab son marit.

Emperò, de paraula dix en aquell instant matex la dita na Madalena que requerie altra vegada al dit honrat justícia que, tota hora qui ves a les dites dones per ella de paraula denunciades, que les prengués.

Et, enaprés, en lo desús dit dia e any, a poch instant, lo desús dit honrat justícia anà.
[...]

Adaptació al valencià actual:

[...] ||^{f. 2r} Dilluns, que es comptaven 25 dies del mes d'abril de l'any de la Nativitat del Senyor de 1418, davant la presència del honrat n'Anton Sorolla, justícia del lloc d'Olocau, compareix la dona na Magdalena, muller d'en Bernat Vinaixa, veïna del dit lloc d'Olocau, i diu de paraula que, quan ella estava en el camí reial dins del lloc d'Olocau, vingueren acordadament la dona na Maria, muller d'en Ramon Rubió, difunt, la dona na Marieta, muller d'en Pere Palomo, i la dona na Jaumeta, dona d'en Nadal Ferrero, veïnes del dit lloc d'Olocau, i diu que les tres l'havien llançat a terra, l'havien mossegat i li havien fet sang en la mà, el qual dany i sang que tenia en la mà mostrà al dit honrat justícia. Per això, diu que les acusava de delictes de sang.

Així mateix, de paraula diu la dita na Magdalena que denunciava a les tres dites dones i que requeria al dit honrat justícia que aquelles foren preses de seguida.

[...] No-res-menys, el dit honrat justícia diu a la dita na Magdalena que li mostrara on estaven les dones i, aleshores, estava disposat a prendre-les.

||^{f. 2v} Després, de seguida, en aquell mateix instant, el dit honrat justícia anà a peu amb la dita dona Magdalena, un notari, el seu algtzir de la cort i altres homes a prendre les dites dones denunciades, és a dir, la dita na Maria, la dita na Marieta i la dita na Jaumeta.

Després, així com anaven, compareix el desús dit en Bernat Vinaixa, marit de la dita na Magdalena, davant de la presència del desús dit honrat justícia i de paraula diu que no volia que les dites dones denunciades foren preses; i diu a la dita na Magdalena, la seua muller, que se n'anara amb ell.

La dita dona na Magdalena diu que li plaïa anar-se'n amb el seu marit.

Tanmateix, la dita na Magdalena diu de paraula en aquell instant mateix que requeria una altra vegada al dit honrat justícia que, quan veja a les dites dones per ella denunciades de paraula, que les prenga.

Després, en el desús dit dia i any, poc després, el desús dit honrat justícia hi anà. [...]

IMATGES DELS DOCUMENTS D'ARXIU

DOCUMENT DE TREBALL 1

1418, abril, 25. Olocau del Rei.

Procés instruït davant del justícia d'Olocau del Rei entre Maria, vídua de Ramon Rubió, Marieta, dona de Pere Palomo, i Jaumeta, dona de Nadal Ferrero, d'una banda, i Magdalena, dona de Bernat Vinaixa, de l'altra, per l'agressió que les primeres infringiren a la segona.

Arxiu Municipal d'Olocau del Rei, C-394/6.

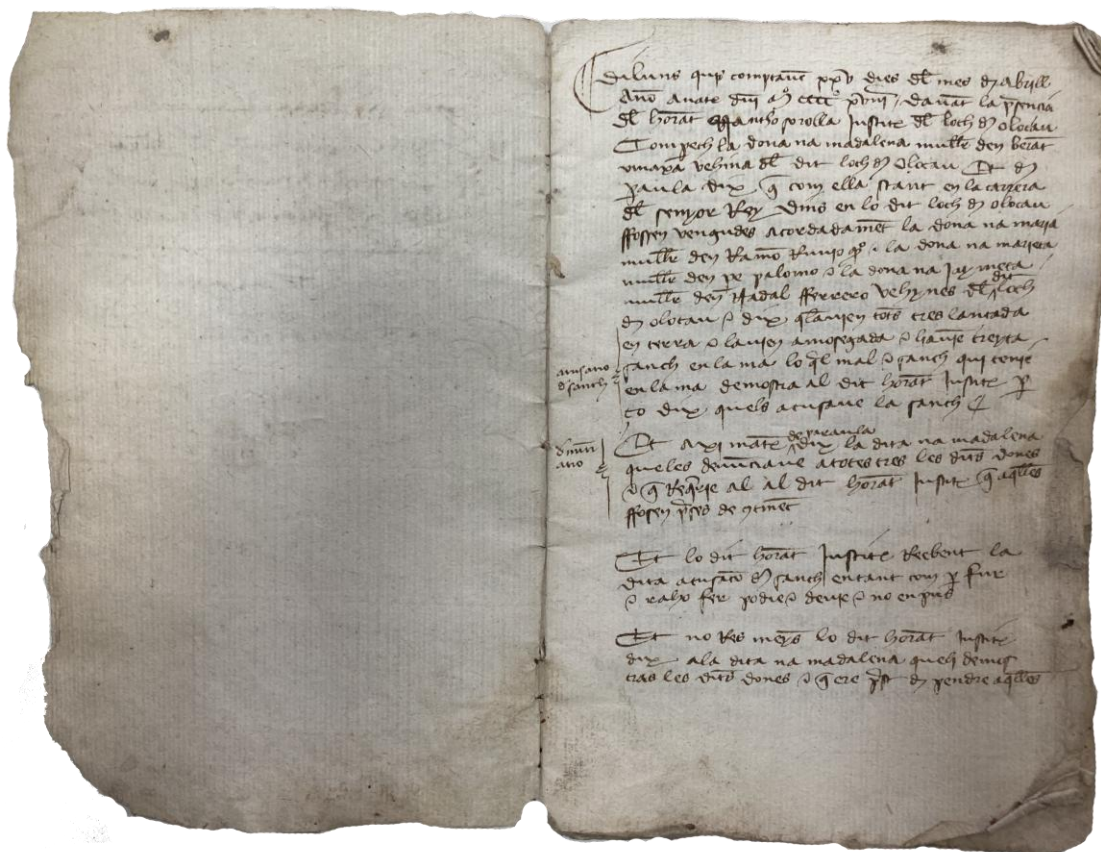

Fig. 11 Arxiu Municipal d'Olocau del Rei, C-394/6, f. 1r.

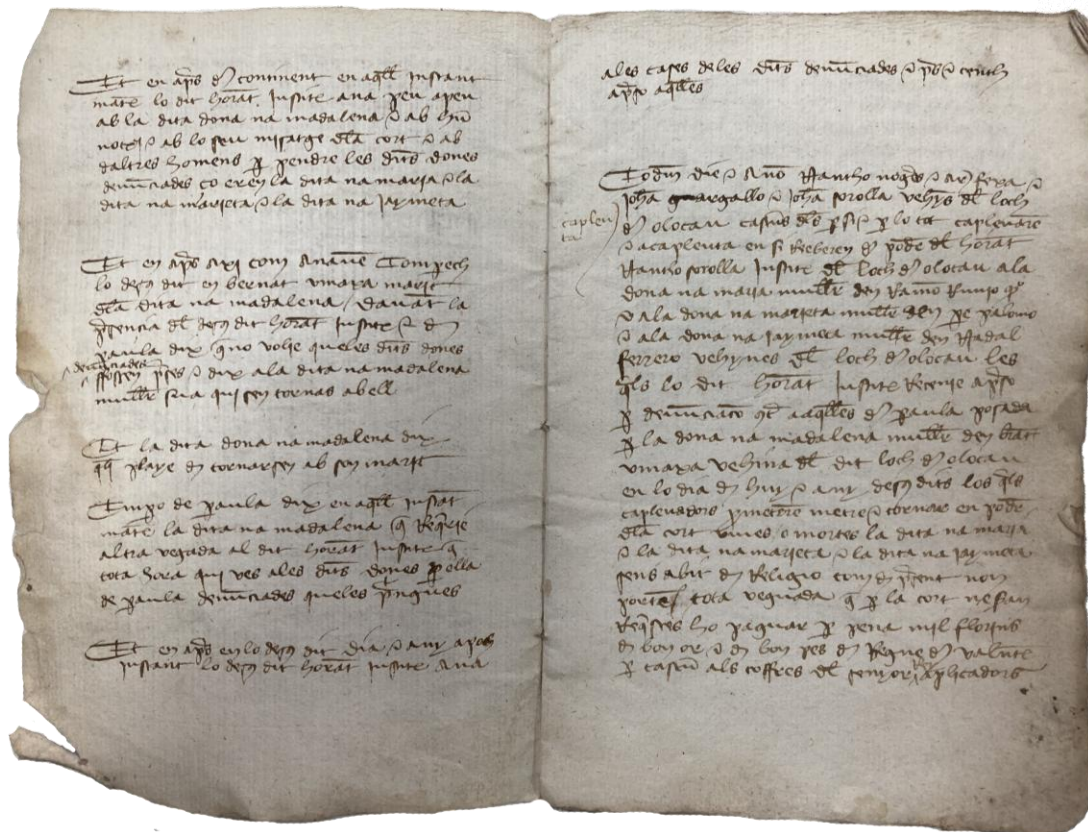

Fig. 12 Arxiu Municipal d'Olocau del Rei, C-394/6, f. 1v-2r.

6.7 SITUACIÓ D'APRENENTATGE 2.5 ESTUDI DE CAS: ORTINA				CURS: 2n D'ESO 6 SESSIONS	
CONTEXT: Ortina és una pagesa que apareix en un document fiscal relacionat amb la <i>peita</i> (impost local) de Vil·lores a mitjan segle XV. El registre mostra com ella gestiona terres, paga tributs i participa activament en l'economia agrària, fet poc habitual per a una dona del seu temps. Aquest document ens permet estudiar la vida quotidiana al món rural medieval, el paper de les dones en la producció agrícola i la seua relació amb la terra i amb les estructures feudals. A través d'Ortina, podem comprendre com les dones contribuïen a sostenir el sistema econòmic i social, sovint des de la invisibilitat. " <i>Ortina paga, treballa i manté la casa. En el silenci de la terra, també construeix història</i> ".					
Sabers	Objectius Didàctics	Competència Específica	Criteri Avaluació	CC	Descriptor operatiu
B3/2.1.3. Procediments d'anàlisi i interpretació de fonts.	1	CE2	2.2	CCL2, CC1	Analitza un document fiscal medieval i identifica béns, actors i informació econòmica, diferenciant evidència, deducció i especulació.
B3/3.2.1. Societat feudal: justícia, autoritat i jerarquia.	2	CE1	1.1	CC2, CSC1	Describeix tasques, espais i relacions socials de la pagesia femenina al segle XV interpretant-los en el seu context.
B3/3.3.2. Invisibilització històrica i desigualtat.	3	CE7	7.2	CSC3	Mostra sensibilitat cap al treball invisible de les dones rurals i reflexiona sobre la seua continuïtat o canvi al present.
B3/2.1.4. Ús de tècniques i instruments del treball històric.	4	CE4	4.1	CD2, CCL3	Representa la informació obtinguda en productes visuals interpretatius (mapes, infografies, esquemes o dramatitzacions).

OBJECTIUS DIDÀCTICS		ODS
1. Comprendre les característiques del treball agrari i la gestió de la terra a la Baixa Edat Mitjana. 2. Analitzar el paper de les dones en l'economia rural i en la vida comunitària. 3. Interpretar documents fiscals i patrimonials com a fonts per conèixer la societat feudal. 4. Situar espacialment els béns descrits i comprendre la relació amb el territori. 5. Valorar la importància del treball femení i la capacitat d'agència en absència d'una figura masculina.		
METODOLOGIA	Indagació guiada amb fonts reals (IBL): evidència / deducció / especulació. Anàlisi del <i>Llibre de la peita de Villore</i> (1461) com a font fiscal. Contrast amb fonts actuals sobre la propietat de la terra i el treball al camp. Producció d'un producte final creatiu (oral o visual).	
TIC	Ús de mapes topogràfics i ortofotos de Villore (Institut Cartogràfic Valencià). Ús i investigació de la toponímia local i/o comarcal. Creació d'un mapa col·laboratiu amb Google My Maps. Elaboració d'un glossari digital i d'una infografia sobre el paisatge agrari medieval.	
RECURSOS	Document original i adaptat del <i>Llibre de la peita de Villore</i> (1461). Mapes històrics i actuals de Villore. Diccionari històric i glossari compartit. Ordinadors, accés a llocs web de l'Institut Cartogràfic Valencià.	
PAUTES DUA	Text amb doble versió (transcripció i adaptació). Mapes amb codis de color i pictogrames per facilitar la lectura espacial. Possibilitat de respondre mitjançant text, mapa o presentació oral breu. Rols flexibles segons interessos i per facilitar la participació activa: cartògraf/a, analista, narrador/a o documentalista.	
INSTRUMENTS D'AVALUACIÓ	Fitxa d'anàlisi documental (individual). Producte col·laboratiu: mapa interpretatiu del patrimoni agrari d'Ortina. Observació del treball cooperatiu (rúbrica). Autoavaluació: "Què he après sobre les dones i la terra al món feudal?"	
INTERDISCIPLINARIETAT	Geografia → anàlisi del relleu, ús del sòl i relació amb el medi. Matemàtiques → valoració econòmica i càlcul de sous totals. Llengua i Literatura → comprensió lectora de fonts medievals.	

	Educació Plàstica → representació gràfica dels camps i les propietats.													
TRANSVERSALITAT	Igualtat de gènere i visualització del treball femení. Educació patrimonial i sostenibilitat del medi rural. Competència digital. Pensament crític i ciutadania democràtica.													
ACTIVITATS														
D'INICIACIÓ: “Qui treballava la terra?” Objectiu: Contextualitzar el treball agrícola i el paper de les dones al món rural medieval. Presentació del context – Explicació del feudalisme agrari i de la relació entre senyor, camperols i institucions locals. – Introducció al document de la peita de Vil·lores: què és, per a què servia i quina informació ens dona. Pregunta inicial: <i>Podia una dona ser responsable de terres o pagar impostos al segle XV?</i> Lectura guiada del text adaptat: Fragment del registre fiscal on apareix Ortina com a contribuent. Identificar: Quines propietats o béns posseeix. Quin valor fiscal li corresponia (<i>valor fiscal vs valor de mercat</i>) → <i>una cosa és el valor fiscal i una altra el preu de mercat d'un mateix objecte, que no necessàriament ha de coincidir</i>. Amb qui conviu o treballa. Activitat: Subratlla l'evidència → Els alumnes codifiquen amb 3 colors l'evidència judicial: <table><tr><th>Color</th><th>Tipus d'informació</th><th>Pregunta guia</th></tr><tr><td>Verd</td><td>Cert, textual</td><td>Què diu literalment el document?</td></tr><tr><td>Groc</td><td>Deducció raonada</td><td>Què podem interpretar perquè és coherent amb el context?</td></tr><tr><td>Roig</td><td>Especulació</td><td>Què no podem demostrar amb aquesta font?</td></tr></table> Producte parcial: fitxa “Què sabem d'Ortina i del seu treball al camp”. Exemples per estimular el pensament: - Quines propietats o terres apareixen al document? - Qui paga la <i>peita</i> i què ens indica això sobre la posició d'Ortina? - Què ens diu el document sobre la importància del treball femení al camp? - Per què pot ser significatiu que Ortina figure com a contribuent en el registre?		Color	Tipus d'informació	Pregunta guia	Verd	Cert, textual	Què diu literalment el document?	Groc	Deducció raonada	Què podem interpretar perquè és coherent amb el context?	Roig	Especulació	Què no podem demostrar amb aquesta font?	S1 i S2
Color	Tipus d'informació	Pregunta guia												
Verd	Cert, textual	Què diu literalment el document?												
Groc	Deducció raonada	Què podem interpretar perquè és coherent amb el context?												
Roig	Especulació	Què no podem demostrar amb aquesta font?												

- Què pot significar que el seu nom siga el cognom feminitzat de la seua família d'origen? - Com devia ser el dia a dia d'Ortina treballant les seues terres? - Quines dificultats podia tindre per gestionar una explotació en solitari? - Quines semblances i diferències hi ha entre la situació d'Ortina i la de les dones rurals actuals? - El treball de la dona al camp està reconegut avui dia? Per què? Elaboració del Glossari 2.5 (Era, ferreginal, hort, terra, vinya)	
DE DESENVOLUPAMENT: <i>“Com era la vida d’una pagesa?”</i> Objectiu: Analitzar la relació entre treball, terra i condició social a partir del cas d'Ortina. Activitats: Anàlisi del territori: – Localització de Villores en un mapa històric i actual. – Identificació dels possibles espais de conreu. – Comparació amb les formes actuals d'explotació agrària. Creació d'un mapa interpretatiu: – Elaboració d'un mapa col·laboratiu amb les propietats d'Ortina (vinya, hort, era, terra). – Ús de símbols i llegenda amb codis de colors. Debat obert: <i>Per què és important la feina de les dones al camp? Com ha canviat (o no) la seua situació avui?</i> Producte parcial: Mapa o infografia <i>“La terra d’Ortina”</i>.	S3 i S4
DE SÍNTESI I AVALUACIÓ: <i>“Dona i terra”</i> Objectiu: Valorar la importància del treball femení en el manteniment de l'economia rural medieval. Elaboració d’una infografia o esquema visual: “La vida d’una dona pagesa al segle XV” (tasques, espai, relacions). Comparació amb la realitat actual de les dones rurals valencianes. Redacció breu: “Si Ortina visquera avui...” (reflexió personal sobre la continuïtat de la desigualtat i la valoració del treball rural)	S5 i S6

VideoPodcast dramatitzat o lectura teatral. Exposició i preguntes entre grups (coavaluació) Autoavaluació “Açò ho sé perquè el document ho diu...” “Açò ho deduïsc pel context econòmic...” “Açò ho interprete amb la meua experiència i comparació amb el present...”	
---	--

DOCUMENT DE TREBALL 1

Transcripció:

||^{f. 1r} Ab lo nom de Ihesuchrist, dimarts, a XXVIII dies de abril del any de la Nativitat de Nostre Senyor M'CCCCLX hun, n'Anthoni Saura, major de dies, en Pere Guitart e en Pere Guarch, notari, major de dies, jutges taxadors elets per lo Consell a taxar los béns mobles dels vehins e habitants del loch de Villosres los béns mobles que peyta degen pagar, a llur bona consciència taxaren lo moble dels infrasegüents:

[...]

||^{f. 15v}

Na Ortina, per unes cases \e ferreginal/ que afronten ab Berthomeu Ortí e ab la muller d'en Rius e ab Guillem Mir:	CCCCXXXV sous.
Ítem, una casa, té-s ab Pere Guitart e ab Berthomeu Guitart:	C sous.
Ítem, una vinya als Vilars, té-s ab Miquel Barceló:	XXX sous.
Ítem, terra e plantes a la Scoba, té-s ab Miquel Piquer e ab Pere Heres, menor:	CLXV sous.
Ítem, terra e vinya a la Planeta, té-s ab Andreu Navarro e ab [<i>en blanc</i>]:	CCX sous.
Ítem, terra e vinya a les Planes, té-s ab Miquel Piquer e ab Pere Hulldemolins:	CCLXX sous.
Ítem, terra e plantes en la Ombria, detràs la Torre d'en Piolart, té-s ab Berthomeu Saura e ab Anthoni Salvador, prevere:	LX sous.
Ítem, ferreginal e era que afronte ab Miquel Barceló e ab Domingo Perdiquer:	CV sous.
Ítem, \terra/ en la Ombria de na Piolarda, camí migançant, té-s ab Johan Marquó e ab Berthomeu Jordà e ab lo barranch:	CLXXX sous.
Ítem, hun ortet al riu, té-s ab Berthomeu Barrachina e ab Bernat Saig:	XXX sous
Suma de siti:	M'DLXXXV sous.

[...]

Adaptació al valencià actual:

||^{f. 1r} En el nom de Jesucrist, dimarts, a 28 d'abril de l'any de la Nativitat de Nostre Senyor de 1461, n'Antoni Saura, major de dies, en Pere Guitart i en Pere Guarc, notari, major de dies, jutges taxadors elets per lo Consell a taxar els béns mobles dels veïns i habitants del lloc de Villores que deuen pagar peita pels béns mobles, taxaren a llur bona consciència els béns mobles següents:

[...]

||^{f. 15v}

N'Ortina, per unes cases \i ferreginal/ que afronten amb Bartomeu Ortí, amb la muller d'en Rius i amb Guillem Mir:	435 sous.
Ítem, una casa, que es té amb Pere Guitart i amb Bartomeu Guitart:	100 sous.
Ítem, una vinya als Vilars, que es té amb Miquel Barceló:	30 sous.
Ítem, terra i plantes a l'Escoba, que es té amb Miquel Piquer i amb Pere Eres, menor:	165 sous.
Ítem, terra i vinya a la Planeta, que es té amb Andreu Navarro i amb [en blanc]:	210 sous.
Ítem, terra i vinya a les Planes, que es té amb Miquel Piquer i amb Pere Ulldemolins:	270 sous.
Ítem, terra i plantes en l'Ombria darrere de la Torre d'en Piolart, que es té amb Bartomeu Saura i amb Antoni Salvador, prevere:	60 sous.
Ítem, ferreginal i era que afronten amb Miquel Barceló i amb Domingo Perdiguer:	105 sous.
Ítem, \terra/ en l'Ombria de na Piolarda, amb un camí al mig, que es té amb Joan Marcó, amb Bartomeu Jordà i amb el barranc:	180 sous.
Ítem, un hortet al riu, que es té amb Bartomeu Barraxina i amb Bernat Saig:	30 sous
Suma de siti:	1.585 sous.

[...]

IMATGES DELS DOCUMENTS D'ARXIU

DOCUMENT DE TREBALL 1

1461, abril, 28. Vil·lores.

Llibre de la peita dels béns mobles i immobles dels veïns i les veïnes de Vil·lores, entre les quals hi ha Ortina, amb un patrimoni valorat en 1.585 sous.

Arxiu de la Diputació Provincial de Castelló, Llibre de la peita de Vil·lores, 10746_002, f. 15v.

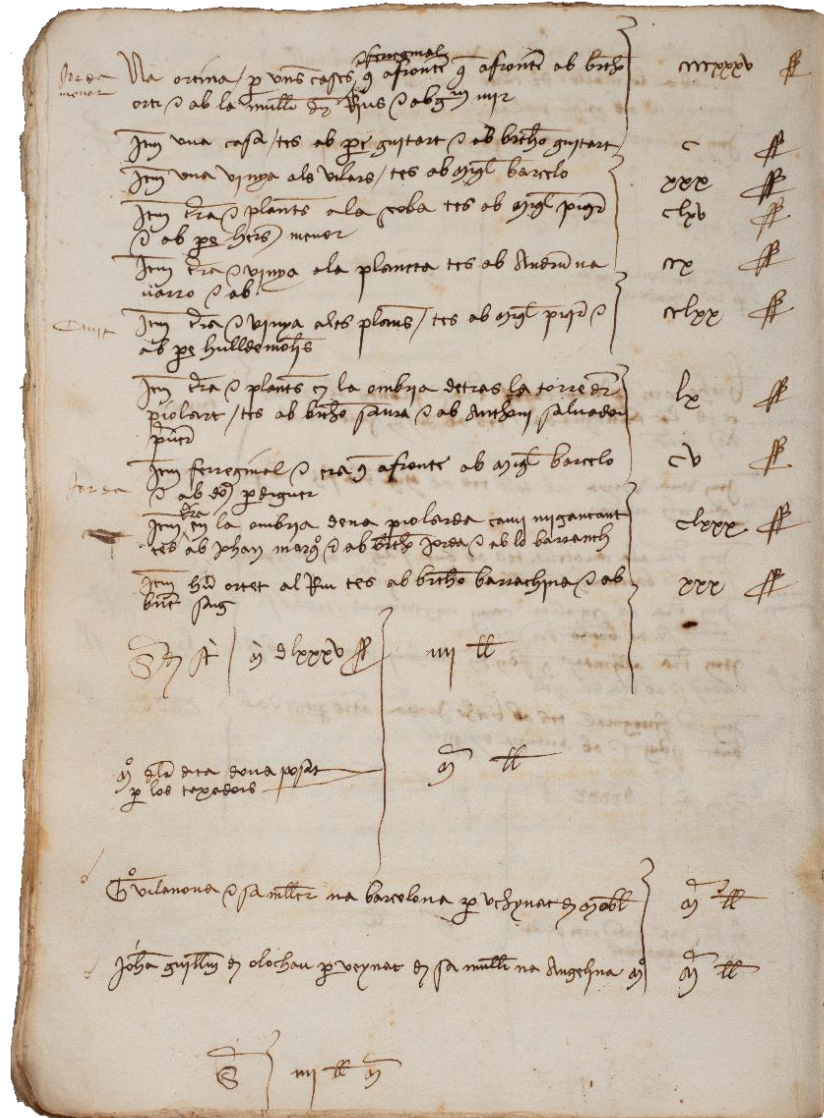

Fig. 13 Arxiu de la Diputació Provincial de Castelló, Llibre de la peita de Vil·lores, 10746_002, f. 15v.

6.8 APÈNDIX DOCUMENTAL

Tot seguit, es transcriu un seguit de documents relacionats amb les dones que conformen la base de la guia didàctica. D'aquesta manera, els i les docents podran disposar de la transcripció sencera de les escriptures que han estat retallades per formular les activitats en les situacions d'aprenentatge i unes altres de noves. L'objectiu és que els i les docents tinguin al seu abast materials suficients per elaborar tasques complementàries o alternatives a les que s'ofereixen en aquesta obra.

A l'hora de fer la transcripció d'aquests documents, s'han seguit les normes d'edició que ja han estat esmentades més amunt i també s'indiquen en nota a peu de pàgina les lletres o paraules que estan ratllades en els originals. Les escriptures no estan ordenades de manera cronològica, sinó que estan presentades en el mateix ordre que apareixen les dones a què fan referència en les diferents situacions d'aprenentatge.

Situació d'aprenentatge 1

Document 1.

1348, agost, 1. Morella.

Testament de Marieta, dona de Pere Viciat, veïna de Morella.

Arxiu Històric Eclesiàstic de Morella, Protocol de Martí Estrany (1348-1362), f. 39v-41r.

||^{f. 39v} *Marieta, (...) Pere Viciat.*

In Christi nomine et eius divina gratia. Noverint¹ universi quod ego, domina Marieta, uxor Petri Viciat, vicini Morelle, iacens infirma gravi egritudine detenta, de qua mori timeo, timens penas inferni cupiensque pervenire ad gaudia paradissi, tamen in meo bono sensu et loquella manifesta, facio meum testamentum, in quo eligo manumissores meos, videlicet, Dominicum Strany, et Iacobum Agremunt et Petrum Viciat, virum meum supradictum, quibus dono plenum posse complendi et satisfaciendi hoc meum ultimum testamentum prout inferius invenerint scriptum et ordinatum, tamen sine periculo animarum suarum et dapno bonorum eorundem; et dicta bona mea \possint/ accipere, vendere et alienare pro complendo meum testamentum, et hoc sine licentia curie et figura iudicis. Item, volo et mando quod omnia debita mea solvantur et restituescantur omnes iniurias meas illa debita et iniurie que vere et manifeste apparverint post obitum meum pro testes fidedignos aut pro alia legitima documenta. Item, accipio pro anima mea trescentos solidos regalium Valentie, de quibus volo quod fiant misiones mee sepulture, quam eligo in seminterio Santi Francisci Fratrum Minorum, in sepultura Arnaldi Scolani, fratris mei, quondam, deffuncti. Et etiam dicantur missas post obitum meum tertia die et in fine anni in ecclesia Santi Fran||^{f. 40r} cisci et in ecclesia Sante Marie ville Morelle ad notitiam meorum manumissorum. Item, dimito operi et luminarie Sante Marie Morelle decem solidos;

¹ Ratllat *unui*.

cereum eiusdem ecclesie, quinque solidos; et bacino pauperum induendi, quinque solidos; et bacino pauperum veretundiorum, quinque solidos; et bacino orfanarum maritandarum, quinque solidos. Item, dimito Santi Iohannis ville Morelle, cuius sum paroquiana, decem solidos. Item, dimito \ecclesie/ Santi Miquaelis ville Morelle duodecim denarios. Item, dimito ecclesie Santi Nicolay ville Morelle duodecim denarios. Item, dimito ecclesie Santi Anthoni ville Morelle duodecim denarios. Item, dimito ecclesie Santi Francisci ville Morelle duodecim denarios. Item, dimito ecclesie Sante Lucie ville predictae duodecim denarios. Item, dimito ecclesie Sante Marie Magdalene castri ville Morelle duodecim denarios. Item, dimito Sante Marie del Cit duos solidos. Item, dimito domine Guiamone, uxori Berengarii Feré, nepote mee, decem solidos et dues faneques et mediam tritici. Item, dimito viginti solidos pro misis celebrandis pro anima mea et in remissione omnium peccatorum meorum, quas volo et mando quod celebrentur in ecclesia Fratrum Minorum Santi Francisci ville Morelle. Item, dimito domine Mariete, nipote mee, uxore Raymundi Peçonada, decem solidos. Item, dimito Iurdane, sorori dicti viri mei, decem solidos et unam cotam vert cum pena. Item, dimito Bertolomeue, filie Laurenti Forner, unam tunicam lividam ||^{f. 40v} oldana. Omnes alias vestes et iocalia mea dimito Nicolaue, filie mee. Item, volo et mando quod post obitum meum per unum annum sequentem fiat offerta de placentula et candela. Item, volo et mando quod de illo blado quem acomodavi aliquibus personis, quem eis taxavi ad forum triginta solidorum, quod pro quolibet kacicio redantur eis duos solidos; et illud quem acomodavi et de ipso taxationem feci ad forum viginti VIII solidos, quod similiter volo et mando quod satisfaciantur et redantur eis alios XII denarios. Item, dimito Dulcete, filie mee, uxori quondam Bertolomei Mas, decem solidos per omni parte legitime et frarisce et pro omni² alio iure hereditario ei pertinentem in bonis meis. Et cum illo quod iam ei dedimus tempore sui matrimoni volo quod habeat complementum legitimum; et, si complementum legitimum non habuerit cum illo quod iam ei dedimus tempore sui matrimoni, volo quod fiat ei complementum per heredes meos inferius nominatos. Omnia alia \bona/ mea mobilia et immobilia, ubique habita et habenda, ubique sint, dimito Petro Viciat et Nicolaue, fillis meis, equis partibus, et ipsos heredes meos universales instituo; ita tamen quod, si aliquis ipsorum obierit sine filis legitimis, quod pars illius redatur alii supraviventi et sit de uno in alio; et si ambo obierit, quod absit, ante quam ||^{f. 41r} matrimonium facient, omnia bona que eis dimito dimito isto casu pauperibus Ihesu Christi pro anima mea et in remissione omnium peccatorum meorum ad notitiam meorum manumissorum supradictorum, qui nunc sunt vel qui pro tempore fuerint, et dictos pauperes heredes meos universales instituo. Tamen volo quod dictus vir meus de omni tempore vite sue sit dominus et potens et usufructuarius de dictis bonis que dictis heredibus superius nominatis dimito, istem tamen stando castiter et sine uxore et providendo dictos filios meos. Hoc est meum ultimum testamentum et mea ultima voluntas et volo quod sit firmum et valeat seu habeat roboris firmitate ratione iure mei ultimi testamenti vel ratione mee ultime volu(n)tatis. Et si non valeat iure mei ultimi testamenti vel ratione iure ultime voluntatis, psaltem valeat iure codiciliorum vel leguum aut secundum foros Valentie vel alterius cuiuslibet ultime voluntatis. Quod est actum Morelle, kalendas augusti anno Domini millesimo trecentesimo quadragesimo octavo.

Testes huius rey sunt ad hec vocati et rogati Petrus Uguet, Franciscus Chies et Raymundus Çanou, vicini Morelle.

² Ratllat s.

Situació d'aprenentatge 2.1. Astruga (1348)

Document 1.

1348, juliol, 11. Morella.

Testament d'Astruga, dona de Guillem Arnau, veïna de Morella.

Arxiu Històric Eclesiàstic de Morella, Protocol de Martí Estrany (1348-1362), f. 48r-49v.

||^{f. 48r} N'Astruga, muller d'en Guillem Arnau.

In Christi nomine et eius divina gratia. Noverint universi quod ego, domina Astruga, uxor Guillermi Arnaldi, habitatrix Morelle, iacens infirma gravi egritudine detenta, de qua mori timeo, timens penas inferni cupiensque pervenire ad gaudia paradissi, tamen in meo bono sensu, firma et integra memoria existens, facio, con(ce)do et ordino meum testamentum, in quo eligo et pono manumissores meos, videlicet, Andrea³ Altemir et Matheum de Aquilone, vicinos Morelle, absentes tanquam presentes, quibus dono et confero plenum posse et licentiam petendi, habendi et recipiendi de bonis meis pro complendo et satisfaciendo hoc meum testamentum et ea bona vendendi, dandi et distribuendi, dividendi prout inferius invenerint scriptum et ordinatum.⁴ Et hoc sine licentia curie et alterius iudicis \et spersone (*sic*)/ minime spectata seu requisita, sine dapno bonorum eorundem et periculo animarum suarum. In primis, volo et mando quod, primo et ante, de bonis meis solvantur et restituantur omnia debita mea et restituantur omnes iniurias meas illa vero debita et iniurie que vere et manifeste apparverint pro testes fidedignos aut pro alia legitima documenta. Item, accipio pro anima mea ||^{f. 48v} omnia bona mea mobilia et immobilia ubique (*habita*) et habenda, exceptis⁵ embaxis et areamentis officii ferrarie, de quibus dimito partem michi pertinentem dicto Guillermo Arnaldi, viro meo. Omnia alia bona mea accipio pro anima mea, de quibus bonis meis volo quod fiant missiones mee sepulture bene et complete ad noticiam meorum manumissorum. Item, dimito operi et luminarie Sante Marie ville Morelle duos solidos regalium. Item, dimito cereis eiusdem ecclesie duos solidos regalium. Item, dimito bacino pauperum veretundiorum⁶ ville Morelle duodecim denarios. Item, dimito bacino pauperum induendorum eiusdem ville duodecim denarios. Item, dimito bacino orfanarum maritandarum ville predicte duodecim denarios. Item, dimito ecclesie Santi Iohannis ville Morelle duodecim denarios. Item, dimito ecclesie Santi Michaelis eiusdem ville duodecim denarios. Item, dimito ecclesie Santi Nicolay eiusdem ville duodecim denarios. Item, dimito ecclesie Santi Anthoni domui de Beniffaçano ville Morelle duodecim denarios. Item, dimito ecclesie Sancti Francisci Fratrum Minorum ville Morelle duodecim denarios. Item, dimito ecclesie Sante Marie Magdalene castri ville Morelle duodecim denarios. Item, dimito ecclesie Sancte Lucie⁷ ville Morelle duodecim denarios. Item, dimito ecclesie Santi Christofori Seranyane duodecim denarios. Item, dimito ecclesie Santi Dominici Vallisbone duodecim denarios. Item, dimito Sante Anne Furcalli duodecim denarios. Item, dimito ecclesie Sante Marie de Bordó duodecim denarios. Item dimito ecclesie ||^{f. 49r} Santi Petri Castrifortis duodecim denarios. (Item, dimito ecc)lesie Sante Marie de la Font duodecim denarios. Item, dimito ecclesie Sante Marie de Monteserato duos solidos regalium. Item, volo

³ Ratllat s.

⁴ Ratllat *invenerint*.

⁵ Interliniat i ratllat "ahines".

⁶ Ratllat *d*.

⁷ Ratllat *termini*.

et mando quod sint decem clerici ad peroliandum, et decem ad sepelliendum corpus meum et ali(os) decem clerici ad misas tertia die et decem ad misas in fine anni. Et qualibet die istarum misarum volo quod fiat oferta de una arova panis et de una libra ceree. Item, volo et mando quod de aliis bonis meis fiat oferta de plancentula et candella per unum annum sequentem post obitum meum pro anima mea et parentum meorum. Item, dimito capam meam meliorem et tunicam lividam meam meliorem quod vendantur et, de precio ipsarum, volo quod dicantur quinquaginta misas, de quibus dicantur XXV misas pro anima mea et viginti et quinque pro animabus parentum meorum. Et, si dictas vestes non suficerent, volo quod de aliis bonis meis fiat complementum. Item, dimito Raymunde, filie Dominici Altemir, unam cotam meam lividam cum pena et unam capam meam rubeam oldana sine pena. Item, dimito Elicsende, sorori mee, unum cotum vermell, et unam cotam lividam oldana et decem solidos. Item, volo et mando quod tertia die post obitum meum dicantur triginta missas per salute anime mee. Item, volo et mando quod, solutis et satisfactis omnia supradicta, quod de residuis bonis meis dentur pro anima mea in remissione peccatorum meorum viginti solidos ad notitiam dictorum manumissorum meorum. Item, dimito Nicolaue, filie d'en Bru de Rius, viginti solidos, quos volo quod dentur ei tempore sui matrimoni. ||f. 49v Et si ante obierit, volo quod dentur pro anima (sue). Et solutis et satisfactis omnibus supradictis, omnia alia bona mea residua dimito Dulcete, filie Andree Pelegrini, fratris mei, amore Dei. Et dicta bona volo quod dentur et incontinenti post obitum meum. Hoc est meum ultimum testamentum, et cetera. Quod est actum Morelle, quinto idus iulii anno Domini millessimo CCC^oXL^o octavo.

Testes huius rey sunt ad hec vocati et rogati Marcus de Cleriana, Michael Boraç, Iohannes Roca, vicini Morelle.

Situació d'aprenentatge 2.2. Beatriu de Vinatea (1352-1411)

Document 1.

1385, gener, 25. La Todolella.

Reconeixement d'un deute de 200 sous fet per Pere i Beatriu de Vinatea en favor de Guillem Casanova i Bernat Vergós, jurats de la Todolella, que es comprometen a tornar en un termini de 10 dies.

Arxiu Municipal d'Olocau del Rei, C-436/5.

Com yo, en Pere de Vinathea, e yo, na Besatriu de Vinathea, stadants en lo castell de la Tudolella, cascú per si e per lo tot, confesam deure a vós, en Guiamó Casanova e Bernat Vergós, veyns e jurats de la Tudolella, ço és, CC sous reals de València, los quals vós a nós avets enprestats axí com a jurats del dit loch e nós aquells de vós avem reebuts a la nostra voluntat, los quals vos prometem pagar⁸ dins X dies primers vinents, sots pena del quart, axí com si del damunt deute en lo libre de la cort de la vila de Morella n'érem obligats. E prometem al notari, *et cetera*, sots pena de V sous per cascú dia que cesarem pagar los dits CC sous; e aje lo senyor rey la X^a part e les restants IX parts a vós per messions, e troba'ls per la dita rahó. E prometem a vós e ls vostres que après de vós vendran que, si nós no pagarem a vós los dits CC sous e vosaltres en acusar o tornar quart, que no·s puxam acusar del sagrament

⁸ Ratllat "d'ací al dia e festa".

de la faltat. \Yo, dit en Pere de Vinatea, o promet/ per la dita rahó e renunciem al(s) nostres jutges e sotsmetem-nos al for del justícia de la vila de Morella o a qualsevol altre⁹ jutge que convenir-nos vullats. A-çò atendre e complir, obligam tots nostres béns e la dita na Beatriu jura de no venir contra les dites coses. Feta a XXV de giner *anno a Nativitate Domini M^oCCC^oLXXX^oV^o*.

Testimonis, Pere Montlober, Simó Rovira, de la Tudolella.

Document 2.

1393, gener, 6. La Todolella.

Reconeixement d'un deute de 3 cafissos de forment per raó de préstec fet per Beatriu de Vinatea, Jauma, vídua de Pasqual Guillem, i Domingo de Borja, veïns de la Todolella, en favor de Domingo Ferreres, veí d'Olocau, que es comprometen a tornar en un termini de 10 dies.

Arxiu Municipal d'Olocau del Rei, C-439/9.

Com nós, na Beatriu Vinathea, e na Jacma, muller quòndam d'en Pasqual Guillem, e Domingo de Borja, veyns de la Tudolella,¹⁰ tots ensemps e cascú per si e per lo tot, confesam deure a vós, en Domingo Ferreres, vey de Olocau, absent, *et cetera*,¹¹ tres quaffiç de *tritici* per rahó d'enpréstech, a paga(r) dins X dies sots pena de I sou per tota pena, la XX^a part al rey e les XIX parts a vós, *et cetera*. Obligam-nos al for del justícia de Olocau o en poder del justícia o jutge que convenir-nos volrets. E si de carta de gràcia nos alegrarem, encoregam en pena de C sous, stipulada en la forma damunt dita. Prometent donar per cascun dia que al dit en Domingo Ferres treballarà X sous ab sa cavalcadura e al seu procurador V sous, *et cetera*. Obligam tots nostres béns, aüts e per aver. Carta feta a VI de jener *anno tertio*. Testimonis, Matheu Steve, Antó Menbrado. Carta bastant.

De manament del dit credor fon la dita carta dapnada a VI de novembre *anno M^oCCC^oXC^oIIII^o*. Testimonis, Bernat Vergós, Guiamó Scrivà.

Document 3.

1393, agost, 31. La Todolella.

Cessió del forn de Saranyana feta per Pere i Beatriu de Vinatea en favor d'Andreu Plana, procurador dels homes de Saranyana, amb la condició que reformen la casa i que no paguen cap lloguer.

Arxiu Municipal d'Olocau del Rei, C-439/9.

En Pere Vinathea e na Beatriu Vinatea feren carta de reconeixença del forn de Saranyana a-n Andreu Plana, procurador dels hòmens de Saranyana, del dit forn sots tal forma e condició: que a vós, dit procurador, donam licència e plen poder que puxats \en/ lo dit forn fer casa en manera que la ola del dit forn si en la dita casa e del dit forn no siats tengut, en lo dit nom, donar a nós ni als nostres loguer ni altre dret nengú;¹² et quan que quan nós e los nostres volran recobrar lo dit forn, que ans e primerament siam tenguts pagar tota aquella

⁹ Ratllat "just".

¹⁰ Ratllat "abduys".

¹¹ Ratllat "confesam deure a".

¹² Ratllat "fins que".

mesió que feyta aurets en cobrir e pardedar la casa e et (sic) forn a conexença de dos maestres, segons que per aquells serà ajudgat o conegut, et ladonchs puxam recobrar lo dit forn e de aquell façam a nostra pròpia volentat com de la cosa nostra pròpia. Hon yo, dit en Andreu Plana, ell dit nom, promet de relaxar a vós lo dit forn quan que quan vós o los vostres aurets a mi, en lo dit nom, o al procurador qui per temps serà del dit loch totes aquelles mesions que yo auré fetes en lo dit forn a conexença de dos maestres, segons que dit és. Et a·çò atendre e complir, obligam tots nostres béns aüts e per haver de cascun de nós. *Carta facta l'abastant/ Tutulele, ultima die augusti anno ut supra*. Testimonis, Ramon Cerdà, vicari del loch de Montoro, Bernat Sanç, de la Tore dels Ginés, e Pasqual Guerau, vey de Saranyana.¹³

Document 4.

1397, agost, 3. La Todolella.

Encàrrec fet per Beatriu de Vinatea a Domingo Vidal, veí de la Todolella, de plegar el delme del pa eixe any en el terme del dit lloc.

Arxiu Municipal d'Olocau del Rei, C-441/13.

Divendres, a III dies del mes (d')agost *anno a Nativitate Domini M^oCCC^oXC^o septimo*, la honrada na Beatriu Vinatea comanà a·n Domingo Vidal a plegar lo delme del pa del ayn present, lo qual promès plegar lo dit en Domingo Vidal, en nom de la dita honrada na Beatriu, et prometé que bé et leyalment se aurà en plegar lo dit delme de tot lo terme de la Tudolela, saül lo delme del loch. Testimonis, Francés Gòmitz, Simó Rovira.

Document 5.

1398, desembre, 22. La Todolella.

Presentació dels oficials del lloc de la Todolella feta per Joan Gasió i Bernat Beneito, jurats del lloc, davant de Beatriu de Vinatea.

Arxiu Municipal d'Olocau del Rei, C-441/13.

Dichmenge, a XXII dies del mes de deembre *anno a Nativitate Domini M^oCCC^oXC^oVIII^o*, comparegueren en Johan Gasió et Bernat Beneyto, jurats, síndichs de la universitat de la Tudolela, et present la honrada na Beatriu Vinathea, dona poderosa dels drets, rendes, regalies e altres emoluments a la senyoria del loch de la Tudolela pertanyent, et presentaren a aquella per oficials del dit loch¹⁴ al ayn vinent, ço és: Simó Rovira, justícia; Domingo Vidal, Guiamó Scrivà, jurats; Pere Amill, mustaçaff; sacristà major lde Sent Berthomeu/, en Pere Montlober; sacristà dels ciris de Santa Maria, Domingo Beneyto. Et de la presentació et recepció de aquells requeriren carta pública. Testimonis, Francés Gòmitz, Andreu Gascó, vehins de la Tudolela.

Dimecres, a XXV dies del mes de deembre *anno a Nativitate Domini M^oCCC^oXC^oIX^o*, en Johan Gasió et Bernat Beneyto, jurats, síndichs de la universitat de la Tudolela, protestaren dels oficials dejús scrits. Ítem, d'en Simó Rovira, justícia; d'en Bernat Vergó, lochtinent; Domingo Vidall, Guiamó Scrivà, jurats; Pere Amill, mustaçaff; Pere Montlober, sacristà major;

¹³ Al marge esquerre, "Paga ll sous lo procurador de Çaranyana".

¹⁴ Ratllat "d".

Domingo Beneyto, sacristà dels ciris de Santa Maria, segons que per altres protestacions feytes per mi, notari, és contengut. Testimonis, Pere Ginçà, Guiamó Casanova, lo pare.

Situació d'aprenentatge 2.3. Maria Merlès (1404-1423)

Document 1.

1405, octubre, 21. Vilafranca.

Venda d'una casa, una pallissa, una era i tres trossos de terra, tot situat a Fortanete, feta per Ervasio Domingo i la seua dona Oria, veïns del dit lloc, a Maria Merlès, veïna de Vilafranca i vídua de Berenguer Centelles, per preu de 900 sous.

Arxiu Històric Notarial de Morella, núm. 81.

Die mercurii, XXI^a octobris.

Ervasius Domingo, vicinus loci de Fortaner, suo proprio nomine et ut procurator domine Orie, uxoris sue, cum publice procuracionis instrumento acto in loco de Fortaner, XXIX^a die mensis iulii anno a Nativitate Domini M^oCCCLXX^o quinto, clauso et subsignato per discretum Iohannem de la Tonda, notarium, habendo illud per firmo et promittens eam facere firmare in presenti contracti, scienter vendo vobis, domine Marie Merlès, uxori quondam Berengarii Centelles, defuncti, vicine Villefranche, presenti, et vestris, videlicet, quasdam domos nostras sitas in loco de Fortaner, in ravallo, prout confrontantur cum domibus Berthomei Millan, et cum domibus Dominici Carnicero, et cum domibus Anthonii Carnicero, et cum domibus Dominici Coll, et cum domibus Anthonii Martín et cum via publica. Item, unam palliciam et¹⁵ eream sitam ibidem in eris, prout confrontantur cum pallicia et era Anthoni Carnicero, et cum viis publicis duabus partibus. Item, quoddam trotium terre nostrum situm in termino dicti loci, in partita de la Fuent del Català, prout confrontatur cum terra Martín Yagüe, et cum terra Dominici Carnicero, et cum la rambla et cum via publica. Item, alium trotium terre situm a la Loma Camino Çaticos, prout confrontatur cum terra Petri Villaroya, et cum viis publicis duabus partibus et cum terra Francisci de Jaqua, \ut dicitur/. Item, alterium trotium terre nostrum situm a la Serna, prout confrontatur cum terra Iohannis de la Tonda, et cum terra Dominici Yagüe, et cum rocha et cum via publica; que omnia francha et quitia vobis vendo pretio, videlicet, nonagentorum solidorum regalium Valentie, quos habui, et cetera. Renuntians, et cetera. Et beneficio minoris pretii, et cetera. Datis, et cetera. Sitque de cetero, et cetera. Exceptis, et cetera. Et teneor de evicione, et cetera. Obligando omnia bona mea et dicti principalis mee, renuntians novarum constitutionum, et cetera.

Testes, Pasquasius Manchó et Bernardus Olzina, Villefranche.

Fiat apoqua.

Testes, ut supra.

¹⁵ Ratllat ea.

Document 2.

1405, octubre, 21. Vilafranca.

Establiment d'una casa, una pallissa, una era i tres trossos de terra, tot situat a Fortanete, feta per Maria Merlès, veïna de Vilafranca i vídua de Berenguer Centelles, a Ervasio Domingo, veí de Fortanete, a canvi d'un cens anual d'un cafís de forment a pagar per Sant Miquel i per una entrada de 600 sous.

Arxiu Històric Notarial de Morella, núm. 81.

Dicta die et anno.

Maria Merlès, uxor quondam venerabilis Berengarii Centelles, vicine Villefranche, do et stabilio vobis, Ervàs Domingo, vicino loci de Fortaner, presenti, et vestris, dictas domos, palliçam, aream et dicta tria trocia terre que vos michi vendidistis ut supra ad melliorandum, et cetera. Et quod detis et dare et solvere teneatis anno quolibet, in festo Santi Michaelis mensis septembris,¹⁶ unum kaficium frumenti censuale bono, puri, et cetera, positum in dicto loco Villefranche vestris expensis, quod nec feceristis fiat executione per iustitia Villefranche foro cuius vos submitatis, et cetera. Sic quod de cetero vos et vestri habeatis predicta bona scientia cum dicto onere, et cetera. Ad dandum, et cetera. Exceptatis clericis, et cetera. Promitentes dictum stablimentum ratum, et cetera. Et in super, confiteor habuisse per intrata dicti stablimenti sexcentos solidos regalium, et cetera. Quare renuntio, et cetera.¹⁷ Hec autem ego, dictus Ervàs Domingo, recipiens, et cetera, promitto dictum censum anno quolibet solvere ut dictum est, nec fiat executione per iustitia Villefranche foro cuius me submitto, et cetera. Et promitto omnia sic attendere, et cetera, sub obligatione omnium bonorum meorum, et cetera. Fiat instrumentum duplicatum.

Testes, ut supra.

Document 3.

1407, octubre, 3. Vilafranca.

Venda d'una pensió censal de 4 faneques de forment feta per Francesc Peris i la seua dona Francesca en favor de Maria Merlès, veïna de Vilafranca i vídua de Berenguer Centelles, per preu de 200 sous.

Arxiu Històric Notarial de Morella, núm. 84.

Die dominica, III^a¹⁸ octobris.

Franciscus Peris et Francisca, uxor eius, vendimus vobis, Merlesie, uxori quondam Berengarii Centelles, quatuor faneques frumenti censuales cum laudamio, et cetera, quas assignamus super quasdam domos nostras que fuerunt Iohannes Ponç, confrontatas cum duabus viis publicis, et cum domibus heredum Iohannis Torres et cum domibus Iohannis Egidii; et super quodam trocio terre sito a les Carabaces, prout confrontatur cum barrancho et cum terris Pasquasii Royo, et cetera, solvendo in festo Santi Michaelis, et cetera, pretio CC solidos regalium, et cetera, quos habuimus, et cetera. Renunciantes, et cetera. Et beneficio minoris pretii, et cetera. Dantes, et cetera. Sitque de cetero, et cetera. Exceptis, et cetera.

¹⁶ Ratllat *po*.

¹⁷ Ratllat *ad*.

¹⁸ Ratllat *septembris*.

Promitentes, et cetera. Et tenemur de evictione, et cetera. Pro quibus obligamus omnia bona mea, renunciantes novarum constitutionum. Et ad cautelam, ego, dicta Francisca, iuro et certificata renuntio, et cetera.

Testes, Pasquasius Manchó et Dominicus Timor.

Fiat apoqua.

Testes, ut supra.

Fiat instrumentum gratie ad imperpetuum dando CC solidos et censum debitum, et cetera.

Testes, ur supra.

Document 4.

1416, febrer, 3. Vilafranca.

Reconeixement d'un deute de 132 sous fet per Joan Fontbona, paraire, i la seua dona Blanquina, en favor de Maria Merlès, veïna de Vilafranca i vídua de Berenguer Centelles, per raó de draps.

Arxiu Històric Notarial de Morella, núm. 90.

Dicta die et anno.

Iohannes Fontbona, parator pannorum, et Blanquina, alias Saborida, uxor eius, scienter simul ambo et insolidum confiteor debere vobis, domine Marie Merlès, vicine Villefranche, presenti, et vestris, centum treginta duos solidos regalium ratione cuiusdam panni, et cetera, quos vobis solvere promitto hinc ad festum Sancte Marie mensis augusti proxime instantis, positos in Villafrancha, sub pena V solidos, XX^a parrs domino regi et residuum vobis. Fiat executioni per iustitia Villefranche, et cetera. Verum, et cetera. Pro quibus obligamus omnia bona nostra, et cetera. Renuntiantes novarum, etcetera. Et ad cautelam ego, dicta Blanquina, iuro et certificata renuncio, et cetera.

Testes, Dominicus Alberit et Petrus Carrascull, faber.

Die dominica,¹⁹ \XX^a/ septembris anno presenti, fuit cancellata de voluntate Petri Pasquasi, cessionarii, prout infra apparet, cum dixit se solutum. Testes, Martinus Ortí et Stefanus Ortí.

Document 5.

1417, octubre, 18. Vilafranca.

Reconeixement fet Maria Merlès, vídua de Berenguer Centelles i veïna de Vilafranca, d'haver rebut de part d'Òria, vídua d'Ervasio Domingo, de Fortanete, 100 sous dels 300 sous de capital pel qual ella i el seu difunt marit vengueren una pensió censal d'un cafís de forment en 1405 i també d'haver rebut la pensió corresponent a la passada festa de Sant Miquel.

Arxiu Històric Notarial de Morella, núm. 97.

Die lune,²⁰ \XVIII^a/ octobris.

Maria Merlès, uxor quondam venerabilis Berengarii Centelles, Villefranche, confiteor habuisse a vobis, domina Òria, uxor quondam Ervàs Domingo, de Fortaner, per manus

¹⁹ Ratllat XV.

²⁰ Ratllat XIX^a. En l'interliniat, també ratllat XVIII^a.

Bernardo de Vilaplana, dicti loci de Fornater, centum solidos regalium ex illis CCC solidos pro quibus²¹ dicta Òria²² et eius vir michi faciunt sive facietis unum kaficium frumenti de censu cum instrumento acto in Villafrancha, XXI^a octobris anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oV^o.²³ In super, confiteor esser contenta de censu temporis preterit ipsius kalendarii usque in festum Santi Michaelis proxime preteriti.

Testes, Pasquasius Manchó, Villefranche, et Franciscus Gòrriç, Mosquerole.

Document 6.

1419, octubre, 10. Vilafranca.

Reconeixement fet per Maria Merlès, vídua de Berenguer Centelles i veïna de Vilafranca, d'haver rebut de part d'Òria, vídua d'Ervasio Domingo, de Fortanete, els 200 sous que restaven a pagar per quitar un censal de 300 sous de capital i un cafís de forment de pensió, carregat originàriament en 1405.

Arxiu Històric Notarial de Morella, núm. 97.

Die martis, X^a octobris.

Maria Merlès, uxor quondam venerabilis Berengarii Centelles, vicina Villefranche, scienter confiteor habuisse et numerando recepissee a vobis, Òria, uxor quondam de Ervàs Domingo, vicina loci de Fortaner, presente, omnes ducentos solidos monete regalium Valentie pro quibus michi etiam faciebatis quatuor fanecas frumenti censuales ex illo kaficio frumenti quod dictus Ervàs Dominigo et vos loco ipsius michi faciebatis cum instrumento acto in Villafrancha, XXI^a die octobris anno a Nativitate Domini M^oCCCC^o quinto,²⁴ quod vobis sivecum (*sic*) trado in sui forma ad lacerandum. Item, confiteor habuisse a vobis totum censum michi debitum ex temporibus lapsis, quare absolve vos, et cetera.

Testes, Anthonius Centelles et Petrus Pasquasii, presbiter, et Bernardus Traver, in Villafrancha degentes.

Situació d'aprenentatge 2.4. Magdalena (1410-1432)

Document 1.

1418, abril, 25. Olocau del Rei.

Procés instruït davant del justícia d'Olocau del Rei entre Maria, vídua de Ramon Rubió, Marieta, dona de Pere Palomo, i Jaumeta, dona de Nadal Ferrero, d'una banda, i Magdalena, dona de Bernat Vinaixa, de l'altra, per l'agressió que les primeres infringiren a la segona.

Arxiu Municipal d'Olocau del Rei, C-394/6.

||^{f. 1r} Procés d'en Bernat Ruvíó, procurador de na Maria, muller d'en Bernat²⁵ Ruvíó, quòndam, e de na Marieta, muller d'en Pere Palomo, e de na Jaymeta, muller d'en Nadal

²¹ Ratllat vos.

²² Ratllat et.

²³ Ratllat *in super*, confiteor habuisse.

²⁴ Interliniat i ratllat *per no notario*.

²⁵ Es tracta d'una errada del notari. Deuria dir "Ramon".

Ferrero, vehynes de Olocau, contra na Madalena, muller d'en Bernat Vinaxa, vehina del loch de Olocau.

||^{f. 2r} Diluns, qui·s comptaven XXV dies del mes de abril *anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oXVIII^o*, davant la presència del honrat n'Anthó Sorolla, justícia del loch de Olocau, comparech la dona na Madalena, muller d'en Bernat Vinaxa, vehina del dit loch de Olocau, et de paraula dix que com ella, stant en la carrera del senyor rey, dins en lo dit loch de Olocau, fossen vengudes acordadament la dona na Maria, muller d'en Ramon Ruvió, quòndam, e la dona na Marieta, muller d'en Pere Palomo, e la dona na Jaymeta, muller d'en Nadal Ferrero, vehynes del \dit/ loch de Olocau, e dix que l'avien totes tres lançada en terra e l'avien amosegada e li havien treyta sanch en la mà, lo qual mal e sanch qui tenia en la mà demostrà al dit honrat justícia. Per ço, dix que·ls acusave la sanch.²⁶

Et, axí mateix, \de paraula/ dix la dita na Madalena que les denunciave a totes tres les dites dones e que requerie al al (sic) dit honrat justícia que aquelles fosen preses decontinent.²⁷

Et lo dit honrat justícia, reebent la dita acusació de sanch en tant com per fur e rahó fer podie e devie e no en pus.

Et, noresmenys, lo dit honrat justícia dix a la dita na Madalena que li demostràs les dites dones e que ere prest de pendre aquelles.

||^{f. 2v} Et, enaprés, decontinent, en aquell instant matex, lo dit honrat justícia peu a peu ab la dita dona na Madalena, e ab hun notari, e ab lo seu misatge de la cort e ab d'altres hòmens per pendre les dites dones denunciades, ço eren, la dita na Maria e la dita na Marieta e la dita na Jaymeta.

Et, enaprés, axí com anaven, comparech lo desús dit en Bernat Vinaxa, marit de la dita na Madalena, davant la presència del desús dit honrat justícia e de paraula dix que no volie que les dites dones \denunciades/ fossen preses; e dix a la dita na Madalena, muller sua, qui se'n tornàs ab ell.

Et la dita dona na Madalena dix que li playe de tornar-se'n ab son marit.

Emperò, de paraula dix en aquell instant matex la dita na Madalena que requerie altra vegada al dit honrat justícia que, tota hora qui ves a les dites dones per ella de paraula denunciades, que les prengué.

Et, enaprés, en lo desús dit dia e any, a poch instant, lo dit desús dit honrat justícia anà.

||^{f. 3r} *Eodem die et anno*, n'Anthó Nogueres, e Arnau Fexa, e Johan Guargallo e Johan Sorolla, vehyns del loch de Olocau, cascuns per si e per lo tot caplevaren e a capleuta en si reeberen de poder del honrat n'Anthó Sorolla, justícia del loch de Olocau, a la dona na Maria, muller d'en Ramon Ruvió, quòndam, e a la dona na Marieta, muller d'en Pere Palomo, e a la dona na Jaymeta, muller d'en Nadal Ferrero, vehynes del loch de Olocau, les quals lo dit honrat justícia retenie a presó per denunciació contra aquelles de paraula posada per la dona na Madalena, muller d'en Bernat Vinaxa, vehina del dit loch de Olocau, en lo dit de huy e any desús dits. Los quals capllevadors prometeren metre e tornar en poder de la cort, vives o mortes, la dita na Maria e la dita na Marieta e la dita Jaymeta sens àbit de religió, com de present no·n porten, tota vegada que per la cort ne seran requestes ho pagar per pena mil

²⁶ Al marge esquerre, "Acusació de sanch".

²⁷ Al marge esquerre, "Denunciació".

florins de bon or e de bon pes de regne de València als cofres del senyor \rey/ aplicadors²⁸ ||^{f. 3v} et a pena de carceller. Et durant la dita capleuta, los dits caplleuadors e capleuadores prometeren e se obligaren al dit honrat justícia que no exiran fora lo regne de València sens licència de la cort, sots les penes en la dita capleuta contingudes.

[...]

Testimonis, en Johan Just e Domingo de Borga, major de dies, vehyns del loch de Olocau.

||^{f. 4r} Dimecres, qui·s comptaven XXVII dies del mes de²⁹ \abril/ *anno a Nativitate Domini M°CCCC°XVIII°*, davant la presència del honrat n'Anthó Sorolla, justícia del loch de Olocau, comparech en cort en Bernat Ruvió, vehí de la vila de Morella, habitant en lo loch de la Matha, carrer de la dita vila, procurador de la dona na Maria, muller d'en Ramon Ruvió, quòndam, vehina del dit loch de Olocau; e procurador d'en Pere Palomo e de sa muller, na Marieta; e procurador de Nadal Ferrero e de sa muller, na Jaymeta, vehyns del \dit/ loch de Olocau, segons appar ab carta de procuració feta per en Francés Prunyonosa, notari en lo dit loch de Olocau, a XXVII dies del desús dit dia e mes e anys. Et, en absència de la part altra, de paraula dix que com la desús dita na Madalena, muller d'en Bernat Vinaxa, agués de paraula denunciades a les desús dites principals, per ço dix que requerie al dit honrat justícia que manament fos feyt a la dita na Madalena que dins X dies primers vinents los agués posada a les desús dites seus principals la desús dita denunciació per scrit; protestant \e requirent/, axí matex, lo dit en Bernat Ruvió, *dicto nomine*, al dit honrat justícia que·l·ls romangués savull son dret a les dites seus principals si lo desús dit manament ere vist per ||^{f. 4v} justícia que·l aguesen a posar[r] per scrit les desús dites principals, que aquell puxen posar tota hora que ben vist los serà.

[...]

Dimecres, qui·s comptave IIII° dies del mes de maig *anno a Nativitate Domini M°CCCC°XVIII°*, davant la presència del honrat n'Anthó Sorolla, justícia del loch de Olocau, comparech en cort en Bernat Vinaxa, vehí del dit loch de Olocau, e de paraula dix que com diluns, qui·s comptaven XXV dies del mes de abril del desús dit any, sa muller na Madalena agués de paraula denunciades al dit honrat justícia a la dona na Maria, muller d'en Ramon Ruvió, quòndam, e a la dona na Marieta, muller d'en Pere Palomo, e a la dona na Jaymeta, muller d'en Nadal Ferrero, vehynes del dit loch de Olocau, segons podie ||^{f. 6r} aparer per actes per la dita denunciació fets en la cort del dit loch; e per ço, de paraula dix que com ella ja en lo dit dia de diluns, qui·s comptaven XXV dies del mes de abril del desús dit any, en lo qual fon feyta la desús dita denunciació al dit honrat justícia, ell hagués dit al honrat justícia que ell no volie que les prengués; et lo dit honrat justícia, per lo denunciament a ell de paraula feyt per la dona na Madalena, muller sua, les avie preses; per ço, dix que no volie que fossen denunciades per la dita na Madalena, muller sua, ni per ell. E, resnomenys, dix que no volie que del desús dit dia avant de dimecres les desús dites dones denunciades estiguesen preses per ell ni per la dita na Madalena, muller sua.

[...]

²⁸ Al marge esquerre, "Capleuta".

²⁹ Ratllat "maig".

¶^{f. 7v} Diluns, qui-s comptaven XXX dies del mes de maig *anno a Nativitate Domini M°CCCC°XVIII°*, davant la presència del honrat en Anthó Sorolla, justícia del loch de Olocau, comparech en cort en Bernat Ruvió, en lo desús dit nom de procurador, et present la desús dita dona na Madalena, muller d'en Bernat Vinaxa, per scrit possà ço que-s segueix:

No par que la injusta denunciadora aja haüda causa alguna legitima de denunciar les dites dones e principals del dit en Bernat Ruvió, ans appar que³⁰ temeràriament e calumpniosa allò atemptà fer \e/ per injuriar e mirvar les dites ses principals. Et per ço, a cautella lo dit manament fon a aquella feyt, que dins X jorns agués posat clam ho demanda contra elles, segons dessús de les dites coses appar; la qual cosa ha recusat fer, car ni dins los dits X jorns ni altres següents denunciació al¶^{f. 8r}guna per scrit no és stada posada; perquè lo dit procurador, ab aquella instància que pot e deu, requer vós, dit honrat justícia, les dites \dones/ ésser per dita sentència absoltes de la denunciació e coses menys veres per aquella contra elles inposades en la verbal denunciació contra elles posada,³¹ requirent e demanant ésser en la injúria e calúmpnia condemnada³² ensemps ab totes les messions per aquesta rahó fets e fahedores; reservant per aquella dret a les dites dones e al dit procurador en nom de aquelles en demanar en son lloch e temps la dita injúria e calúmpnia, com axí per justícia ho dejats fer; manant, resnomenys, cancellar les dites caplleutes de ses persones fetes, com sie a justícia e rahó consonant. Et si la dita dona no compar, com si estada citada, acusa a aquella la contumàcia, requirent ésser escrita.

Requerint encara que sie per segona vegada scitada a la porta de sa habitació, com axí ho dejats fer per fur e rahó.

Fon interrogat ab sacrament lo dit proponent qui havie dictades les dites coses e dix que-l honrat en Johan Martí, savi en dret, vehí de la vila de Morella.

¶^{f. 8v} Et la desús dita dona na Madalena, \decontinent, de paraula/ dix que-s aturave acort a totes les desús dites cosses.

Et, enaprés, en aquell instant matex, la \desús/ dita dona na Madalena de paraula dix que, \no tocant al desús dit acort, que/ renunciave a la denunciació supra per ella de paraula feta en lo desús dit dia de diluns, qui-s comptave XXV dies del mes de abril *anno ut supra*, davant lo desús dit honrat justícia contra la desús dita na Maria, muller d'en Ramon Ruvió, quòndam, e contra la desús dita na Marieta, muller d'en Pere Palomo, e contra la desús dita na Jaymeta, muller d'en Nadal Ferrero, vehynes del loch de Olocau; requirent al desús dit honrat justícia que per ella no estiguesen les \desús/ dites dones³³ denunciades, pus preses, com a ella playe que fossen absoltes de la dita denunciació.

[...]

Et lo desús dit honrat justícia, reebent totes les desús dites coses si e en tant com per fur e rahó són reebedores e no en pus, dix que sobre la provesió en lo present fet \faedora/ se aturave acort e consell del seu honrat assessor e, haüt a aquell, qui here prest ministrar justícia a cascuna de les dites parts en lo dit fet.

³⁰ Ratllat "temeri".

³¹ Ratllat "e aller e se".

³² Ratllat "sobre".

³³ Interliniat i ratllat "per ella".

Et lo dit en Bernat Ruvió, *dicto nomine*, de paraula dix que requerie al dit honrat justícia que·ls fes assignació a ell e a la dita dona a hoyr lo desús dit acort.

Et lo desús dit honrat justícia dix que·ls faye assignació a comparar³⁴ davant ell e cort sua al dit en Bernat Ruvió, *dicto nomine*, e la dita dona na Madalena \a hoyr lo desús dit acort/ a dimecres primer vinent, en hora de cort.

Et lo dit en Bernat Ruvió, *dicto nomine*, e la dita dona na Madalena digueren que·ls playe.

||^{f. 9v} Divendres, qui·s comptaven XI dies del mes de juny *anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oXVIII^o*, davant la presència del honrat n'Anthó Sorolla, justícia del loch de Olocau, compareguren en cort lo desús dit en Bernat Ruvió, *dicto nomine*, de la una part, e la desús dita na Madalena, de la part altra, requirent l'acort per lo desús dit honrat justícia desús retengut ésser publicat.

Et lo desús dit honrat justícia manà ésser publicat.

Et lo dit honorable justícia, vist lo present procés e aüt acort e deliberació ab los jurats e prohòmens, en special ab en Bernat de Vilanova, jurista, assessor e conselador seu, pronuncie e pronunciam, declare *ut erre*; considerant les dites dones ésser estades denunciades de paraula per la dita na Madalena, la qual ha agut manament de X jorns a possar la denunciació per scrit e no u ha feit; considerant, axí mateix, com lo marit de la dita na Madalena, ço és, en Bernat Vinaxa, aurie dit al dit justícia que no volie que les dites dones fossen denunciades; cogitant com en via de dret fembra no pod acusar³⁵ ni denunciar altri sinó en certs crims e en certa manera e cognició del jutge precedents, ço que no és stat feit, pensant.

Situació d'aprenentatge 2.5. Ortina (1461-1463)

Document 1.

Llibre de la peita dels béns mobles i immobles dels veïns i les veïnes de Villores, entre les quals hi ha Ortina, amb un patrimoni valorat en 1.585 sous.

Arxiu de la Diputació Provincial de Castelló, Llibre de la peita de Villores (1461-1463), 10746_002.

||^{f. 1} Ab lo nom de Ihesuchrist, dimarts, a XXVIII dies de abril del any de la Nativitat de Nostre Senyor M^oCCCCLX hun, n'Anthoni Saura, major de dies, en Pere Guitart e en Pere Guarch, notari, major de dies, jutges taxadors elets per lo Consell a taxar los béns mobles dels vehins e habitants del loch de Villores los béns mobles que peyta degen pagar, a llur bona consciència taxaren lo moble dels infrasegüents:

[...]

||^{f. 15v.}

Jordà, menor.	Na Ortina, per unes cases \e ferreginal/ que afronten que afronten [sic] ab Berthomeu Ortí e ab la muller d'en Rius e ab Guillem Mir:	CCCCXXXV sous.
---------------	---	----------------

³⁴ Ratllat "ab".

³⁵ Ratllat "de crim".

	Ítem, una casa, té·s ab Pere Guitart e ab Berthomeu Guitart:	C sous.	
	Ítem, una vinya als Vilars, té·s ab Miquel Barceló:	XXX sous.	
	Ítem, terra e plantes a la Scoba, té·s ab Miquel Piquer e ab Pere Heres, menor:	CLXV sous.	
	Ítem, terra e vinya a la Planeta, té·s ab Andreu Navarro e ab [en blanc]:	CCX sous.	
Çavit.	Ítem, terra e vinya a les Planes, té·s ab Miquel Piquer e ab Pere Hulldemolins:	CCLXX sous.	
	Ítem, terra e plantes en la Ombria, detràs la Torre d'en Piolart, té·s ab Berthomeu Saura e ab Anthoni Salvador, prevere:	LX sous.	
Jordà.	Ítem, ferreginal e era que afronte amb Miquel Barceló e ab Domingo Perdiquer:	CV sous.	
	Ítem, \terra/ en la Ombria de na Piolarda, camí migançant, té·s ab Johan Marquó e ab Berthomeu Jordà e ab lo barranch:	CLXXX sous.	
	Ítem, hun ortet al riu, té·s ab Berthomeu Barrachina e ab Bernat Saig:	XXX sous	
	Suma de siti:	M'DLXXXV sous.	IIII lliures.
	Moble de la dita dona posat per los taxadors:		Miga lliura.

[...]

Índex

1 Introducció	2
1.1 La metodologia històrica en el procés d'ensenyament-aprenentatge. Un estudi de cas.	2
2 Justificació curricular	3
2.1 Integració curricular i justificació normativa	3
2.2 Fonament legal i pedagògic	4
2.3 Vinculació i justificació amb el currículum de Geografia i Història	4
2.4 Sabers bàsics relacionats	6
2.5 Coherència amb la LOMLOE i els ODS	8
2.6 Integració del Disseny Universal per a l'Aprenentatge	8
3 Proposta pedagògica	10
3.1 Temporització d'activitats	10
3.2 Concreció pedagògica per trimestres	10
4 Estudis de cas	13
4.1 Astruga (1348)	13
4.2 Beatriu de Vinatea (1352-1411)	14
4.3 Maria Merlès (1404-1423)	15
4.4 Magdalena (1410-1432)	16
4.5 Ortina (1461-1463)	17
5 Normes d'edició i transcripció de la documentació d'arxiu	18
6 Annex	19
6.1 Situació d'aprenentatge 1: Introducció a la metodologia històrica	20
6.2 Fitxa de l'alumne SA1: Anàlisi d'un document històric	25
6.3 Situació d'aprenentatge 2.1: Astruga	26
6.4 Situació d'aprenentatge 2.2: Beatriu de Vinatea	33
6.5 Situació d'aprenentatge 2.3: Maria Merlès	40
6.6 Situació d'aprenentatge 2.4: Magdalena	48
6.7 Situació d'aprenentatge 2.5: Ortina	55
6.8 Apèndix documental	62

Índex de figures

1 Fragment inicial del testament de Marieta. Arxiu Històric Eclesiàstic de Morella, Protocol de Martí Estrany (1348-1362)	23
2 Arxiu Històric Eclesiàstic de Morella, Protocol de Martí Estrany (1348-1362), f. 39v-40r	24
3 Arxiu Històric Eclesiàstic de Morella, Protocol de Martí Estrany (1348-1362), f. 40v-41r	24
4 Arxiu Històric Eclesiàstic de Morella, Protocol de Martí Estrany (1348-1362), f. 47v-48r	31
5 Arxiu Històric Eclesiàstic de Morella, Protocol de Martí Estrany (1348-1362), f. 48v-49r	32
6 Arxiu Històric Eclesiàstic de Morella, Protocol de Martí Estrany (1348-1362), f. 49v-50r	32
7 Arxiu Municipal d'Olocau del Rei, C-439/9	39
8 Arxiu Municipal d'Olocau del Rei, C-441/13	39
9 Arxiu Històric Notarial de Morella, núm. 81	46
10 Arxiu Històric Notarial de Morella, núm. 84	47
11 Arxiu Municipal d'Olocau del Rei, C-394/6, f. 1r	53
12 Arxiu Municipal d'Olocau del Rei, C-394/6, f. 1v-2r	54
13 Arxiu de la Diputació Provincial de Castelló, Llibre de la peita de Villores, 10746_002, f. 15v	61

edita

CENTRE
D'ESTUDIS
DELS PORTS

col·laboren

**Generalitat
de Catalunya**

UAB
Universitat Autònoma
de Barcelona

Xarxa Vives
d'universitats

